FÂTİH'E KADAR ÇANAKKALE BOĞAZI, GELİBOLU OSMANLI ÜSSÜ VE OSMANLI - VENEDİK KARŞILAŞMASI

Prof. Dr. Halil İnalcık*

I. Türkler Akdeniz'de, Boğazlarda İlk Türkler

1071 Malazgird Savaşı akabinde Bizans egemenliği Anadolu'da tam bir çöküşte, Türk akıncı kuvvetleri Ege Denizi ve Boğazlara kadar ilerlediler. Emrindeki büyük Türkmen kuvvetlerile (bir rivâyette 50 bin kişi). Selçuklu ailesinden Kutalmış oğlu Süleymanşâh (1075-1086) İznik'i ele geçirdi (1087); Bizans'ın bu tarihî şehrini ilk Anadolu Selçuklu devletinin merkezi yaptı. Selçuklu kuvvetleri, Kocaeli yarımadasını geçerek İstanbul Boğazı kıyılarına kadar geldi. Süleymanşâh, Boğaz'ın Anadolu yakasında, geçen gemilerden gümrük almaya başladı[1]. İstanbul'u tehditten kurtarmak için İmparator Alexios Komnenos Dracon (bugün Dragostepe: Maltepe'de Orhantepe) barış antlaşmasını imzaladı (1081). Tepenin eteğinde denize akan dere sınır saptandı[2]. İstanbul ve Boğaz için büyük telâş içinde Bizans, Batı Hristiyan dünyasından yardım istedi. Süleymanşâh'ın ölümünde yerine geçen Abulkasım, Boğaz'a ve Kios (Gemlik) kadar fetihlerde bulundu; Abulkasım Marmara Denizi'nde faaliyette bulunurken İzmir'de Çaka Bey Ege denizinde eğemenliğini kurdu[3].

I. Haçlılar, 1097'de İznik'i aldılar, İmparatora teslim ettiler. Bizans tahtında Komnenler, karşı saldırılarla Batı Anadolu'yu, Karadeniz ve Akdeniz sahillerini geri aldılar[4]. Türkler, Ege Denizi ve Marmara'ya ancak *Uc* Türkmen beylikleri döneminde 1300'lerde tekrar erişeceklerdir (1080'lerin kahramanı *Kara-Tikin* adı, Osman Gazi dönemine kadar İznik yakınında bir kalenin adı olarak yaşamıştır).

II. Avrupa Yakasına Geçiş, Boğaz Sorunu

Karesi Türkmen kitleleri ilk kez, XIII. yüzyıl sonlarında Gelibolu Boğazı'na eriştiler; gaziler için Trakya'ya geçmek, *Dâru'l-harb* (*yağılık*)'de ele geçirdikleri esir ve ganimetle Anadolu'ya selâmetle dönebilmek başlıca sorun idi. 1304 yazında Batı-Anadolu'da Bizans için Türkmenlere karşı seferden dönen Katalan ücretli askeri, Lapseki (Lampsakos)'dan Gelibolu'ya geçtiler (1304 kişi). Bu arada önderleri Roger de Flor katledilince, imparatora karşı isyan ettiler ve Gelibolu'da yerleşti-

---

* Bilkent Üniversitesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

1 A. Sevim, E. Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 1995, 422.

2 Anna Komnena, *The Alexiade*, Penguin Books, 1979: "The river *Drakon* was now made the border" (130).

3 A.N. Kurat, *Çaka Bey* (1081-1096), Ankara: 1966.

4 O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyet*, Ankara: 1965.

ler (1305 kışı), Karesili gazileri yardıma çağırdılar. Gelibolu'daki 6000 kişilik Katalan birliğine 3000 kadar Karesili gazi katıldı ve Boğaz'ın öbür yakasında Maydos (Eceabad) kalesini ele geçirip yerleştiler. İki buçuk yıl boyunca oradan Katalanlarla beraber Trakya'da başarılı akınlar yaptılar. Bu macera, Türklerin Gelibolu Boğazı ötesinde Trakya'da ilk görünüşleri sayılabilir.

Bizans direncinin yıkılmasından yararlanan Türkmenler, Trakya'ya akmaya başladılar. Bizans bunu önlemek için Cenevizlilerle anlaştı[5]. Boğazda 4 Ceneviz gemisi devamlı gözetim görevini üstlendi. 1308'de Katalanlar, Trakya'yı terk edip Makedonya-Tesalya üzerinden Atina üzerine yöneldiklerinde, İshak idaresinde Karesili bir grup onlarla birlikte harekâta katıldı. Katalanlar Atina'yı alıp yerleşince, İshak memleketine döndü. 1340-1352 döneminde Karesili gazilerin (Ece Beg, Hacı İlbeği, Evrenos) Osmanlılarla birleşip Trakya fütuhatında öncü olduklarını göreceğiz[6].

III. Osmanlılar: Avrupa Yakasında Yerleşme

Âşık Paşazâde'de (bundan sonra Aşpz.) popüler-folklorik hikâyelerle (öküz derisi ile yapılmış salla geçiş, vb.) anlatılan Avrupa'ya geçiş rivâyetini,[7] *Düstûrnâme*'deki tarihî bilgiler ışığında değerlendirmek gerekir. Aşpz. rivâyetine göre Orhan'ın oğlu Süleyman Paşa, Aydıncık tepesinden (Temaşalık), Cyzikos (Kapıdağı) harabelerini görüp hayrete düşmüş ve Rumeli'ye geçip yerleşmeyi düşünmüş, Ece Bey ve Gazi Fazıl ile görüşüp bunu kararlaştırmış. Bu olay, Süleyman'ın Kapıdağı-Aydıncık-Lapseki sahil ovasını feth ettiği bir zamana rastlamış olmalı:[8]

Şeh Süleyman feth eder Aydıncığı
Hem Biga'yı açılur ilin çağı
Lebsekü'yi dahi çün feth ettiler
Bir beg oğlun bahr içinde tuttular

Bu suretle, Anadolu Türklerinin Gelibolu Boğazı'na erişmek için izledikleri yol, Aydıncık (Edincik)-Biga-Lapseki Marmara sahil yolu üzerinde güvenlik sağlanmış oldu. Yerel rivâyet (Aşpz.) önemli bir noktayı teyit eder: Süleyman, *Görece* tepesinden karşı yakayı seyretmiştir. Süleyman Paşa, *Görece*'den (bugün Kemer güneyinde tepede bu adda bir köy var), sahilde *Viranca-Hisar*'a (*Görece*'den aşağı sahilde Kemer'e 4-5 km liman) iner.

Bir beg oğlun bahr içinde tuttular
Ol Esen Tekfur'un oğluydu meğer
Gelibolu'da emîr-i nâmver
Şeh Süleymanın önünde ol gulâm
Getürür îmân Melik Beg oldu nâm
.....
Ol Melik beg kim Süleyman'a gelür
Dayima tahrîk eder Rumili'ne
.....

---

5 Nicol, *The Last*, 130-133.
6 Bkz. "Orhan", *DV IA*.
7 Aşpz. 39.-40. Bâb; Neşrî, I, 170-182; İdrîs-Sa'deddîn, I, 51-63.
8 *Düstûrnâme*, 83.

Lebsekü'de yaptılar ulu gemi
Gece anınla taşırlar âdemi

Lemerle gösterdi ki,[9] gerçekten o zaman Gelibolu valisi Asen Andronik idi. Asenler üç kardeş olup aralarında geçimsizlik vardı. Onlardan biri kaçıp Süleyman'ın yanına geldi. *Düstûrnâme,* onun müslüman olup ilk Osmanlı fetihlerinde önemli rol oynadığını göstermektedir. Osmanlı rivâyeti Akça-Burgos'u onun aldığını, sonunda Gelibolu düştükten sonra bir derya seferinde boğulduğunu açıklar.

Aşpz.ye göre "bir iki gün içinde iki bin (İdrîs-Sa'deddîn, I, 55: üçbin) er geçürdüler... bir gece Aya-Şilonya'yı aldılar". Bu rivâyetin başka bir versiyonunda (Neşrî, I, 176) "Odköklük ile Eksamilye" dahi feth oldu. Eksamiliye, (Bolayır kuzeyinde her iki denizi gören Bizans *Hexamilion* hisarı) yakın zamanlara kadar haritalarda *Eksamilye* adını korumuştur. Süleyman Paşa'nın 2000 (başka rivâyette 3000) kişiyle Kemer (Parion) limanından Kozlu-Dere'ye asker çıkarıp Bolayır'ı fethi, Rumeli fütuhatında bir dönüm noktasıdır.

Şimdiye dek literatürde Osmanlıların Avrupa yakasında yerleşmeleri hakkında yazılanlar şundan ibarettir: 1352'de sefer dönüşü Kantakuzenos, müttefiki Süleyman'a Tzympe (Cimbi, Cinbi, Umurbeylü) kalesinde geçici olarak yerleşme izni vermiş; Süleyman bu kaleden çıkmayıp Trakya'da yerleşmiştir. Gerçek, daha ziyade Bolayır fethi sonucu Osmanlıların Gelibolu yarımadasında stratejik bir noktada yerleşmesiyle mümkün olmuştur.

Düstûrnâme'de:

Üçbin er mikdârı var geçdi çeri
Kozlu-Dere'yi bular eyler yeri

Bu beyit, Süleyman Paşa'nın Anadolu'da Kemer limanından o zaman için büyükçe bir ordu ile, 3000 kişiyle Kozlu-Dere'ye çıkarma yaptığını kanıtlamaktadır (Alan araştırmalarımız arasında Kozlu-Dere'yi tespit edebildik: Kozlu-Dere, kıyıdaki limandan Bolayır'a götüren vadidir, bugün bu vadide *Kozlu-Çeşme*, Kozlu-Dere adını saklamakta).

Aşpz. rivâyetinde 2000 kişiyle yapılan sefer için "hayli adamlar dahi Aydıncık'tan gemiyle geldiler" ifadesi ilginçtir. Osmanlıların, Orhan döneminde, özellikle İznik (1331), Kios (Gemilik-Gemlik) ve İzmit (1337) fetihleri sonucu yerli Rumların işbirliğiyle oldukça önemli bir donanma geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Marmara denizinde Karamürsel ile birlikte Aydıncık, başlıca Osmanlı deniz üssü idi. Süleyman'ın ordusunu Kozlu-Dere'ye taşımada, müttefik Ceneviz gemileri de kullanılmış olmalıdır (bkz. aşağıda).

Süleyman'ın Bolayır *Uc* merkezi, Gelibolu yarımadasının en dar yerinde stratejik bir noktadadır. Ece Beg ve Gazi Fazıl kumandasındaki kuvvetler Gelibolu'yu abluka altına aldı: ("Bunları Gelibolu'ya *havale* etdiler, iskelesine dahi gemi komaz oldular kim çıka": Aşpz. 39. Bâb). Süleyman Paşa'nın kendi kumandasındaki *Uc*, geleneksel Türk stratejisine uygun olarak *sağkol, ortakol ve solkol* olarak örgütlendi; orta-kol önemli merkez Malkara (Megal-Khora)'ya, solkol Evrenuz idaresinde Keşan'a (Kissos), sağ-kol, Banatoz (Panados)- Tekfurdağı doğrultusunda örgütlendi.

---

9 *L'émirat d'Aydin*, 63-73

Süleyman Paşa, bölgeye Anadolu'dan hemen asker ve halk getirip yerleştirmek, bir köprübaşı kurmak konusunda büyük çaba gösterdi. Hisarlardaki Bizans askerini Anadolu'ya sürdüler. Babası Orhan'a adam gönderdi, "ehl-i İslâm'dan çoğ adam gerek ... feth olunan hisarlara komağ için ve hem yarar gâzî yoldaşlar gönderünüz... yevmen fe-yevmen durmadan Karası vilâyetinin halkı gelür oldular; gelenler yurt tutub gazâya meşgul oldular; el hâsıl asker-i İslâm arkalandı" (Aşpz. 40. Bâb; Neşrî, I, 176; yerleşme ayrıntıları Orhan'ın H. 761 tarihli vakfiyesinde).

Yukarıda Rumeli'ye geçiş ve yerleşmenin gerçek hikâyesini, *Düstûrnâme*'de buluyoruz. Bununla beraber, 1351-1355 Ceneviz-Venedik savaşının ortaya çıkardığı koşullar olmasaydı, Osmanlı'nın Rumeli yakasında yerleşemesi kolay olmazdı.

IV. Venedik-Ceneviz Boğaz Savaşı (Şubat 1352), Orhan-Ceneviz İttifakı (1351)

Pera Ceneviz kolonisi, yaşamak için Marmara'nın ötesinde gelişen Osmanlı beyliğini tabii bir müttefik görmeye başladı. Özellikle, 1329 Pelekanon savaşından sonra Orhan'ın beyliği Üsküdar'dan Karadeniz ağzında Ceneviz'in Hieros (Yoros) kalesine kadar Boğazın doğu sahilinde yerleşmiş bulunuyordu. 1351'de Venedik donanması Pera'yı kuşatma altına aldı. Pera; Bizans ve Venedik karşısında ancak Orhan ile işbirliği sayesinde dayanabilirdi. 1351-1355 Ceneviz-Venedik savaş döneminde Ceneviz donanması, erzak ikmalini Orhan'ın limanlarından yapacaktır. Bu savaş boyunca Pera, Orhan'ı yanında tabii bir müttefik olarak buldu.

Orhan'a gelince, Boğaz'da tutunmak için Ceneviz'i tabii bir müttefik görüyordu. Bu tarihte Osmanlı beyliği, strateji bakımından hayatî bir noktaya gelmişti. Karası beyliği işgal edilmiş, sınır Gelibolu Boğazı'na dayanmıştı. Süleyman Paşa, Rumili'ye götüren tarihî Kapı-dağı (Cyzikus)-Lapseki (Lampsacus) sahil yolunu ele geçirmişti. 1350'lerde öte yakaya geçip yerleşmek için koşullar en uygun zamanı gösteriyordu. Ceneviz'le Venedik-Bizans-Aragon ittifakı arasındaki savaş bu koşulları hazırladı. Daha 1351 Kasım ayında Orhan'ın Cenevizlilerle temasa geçtiğini görüyoruz: Orhan'ın elçileri Ceneviz amirali ile buluştular ve düşman hakkında bilgi verdiler. Üsküdar'a gelen Orhan, Pera'yı müttefiklere karşı savunmak üzere bin okcu göndermiş.

Osmanlı kuvvetlerini deniz aşırı Avrupa yakasına geçirmekte Cenevizlilerin daima işbirliği yaptıkları, gemi kiraladıkları bilinmektedir. Orhan, karşı yakaya kitle halinde bir taşıma için bir defasında 60 bin altın ödemiş.

Bu dönemde Ceneviz desteğini sağlayan Orhan'ın İstanbul'u tehdidi, Bizans'ta ve Venedik'te ciddi kaygıya neden oldu. Venedikli Faliero, şehrin Türklere karşı dayanamayacağını, Venedik'in doğrudan doğruya şehri ilhak etmesini tavsiye etti[10].

Pera'nın yardımına gelen Ceneviz amirali Paganino Doria'nın donanması 60 kadırgadan oluşuyor ve 10500 tayfa ve asker taşıyordu. Erzak temini başlıca sorun idi. Doria, Marmara kıyılarını izliyerek İstanbul'a doğru gelirken Heraklea (Marmara-Ereglisi)'yı işgal etti. Ceneviz kaptanı, Hieros'u (bugün Anadolu kavağı'nda tepede Yoros kalesi) harekât üssü olarak kullanacaktır Orhan'la işbirliği Boğaz'da başlar. 1351 Ekim ortalarında Doria'nın donanması Pera'ya varıyor. Osmanlıların Gelibolu yarımadasında fetihleri aynı tarihe rastlar ve bu bir raslantı değildir. Ceneviz kaynağında 12 Kasım 1351'de Orhan'ın elçilerinden sözedilir. Balard'a göre, mektup ve elçilerin gidip gelmesi, arada bir anlaşma (*entente*)'nın kesin göstergesidir. Ceneviz donanmasında 9 Türk *parescarmi* gemi vardı. Mart ayı boyunca Orhan armağanlar göndermiş. Türkler, düşmanın

---

[10] Balard, "A propos".

İstanbul önünde durumu hakkında Boğaz'da demirleyen Doria'ya devamlı haber göndermekte. Balard'a göre herşey, Boğaz savaşından (Şubat 1352) sonra "Cenevizlilerle Orhan arasında bir ittifak yapılmış olduğunu" kanıtlar[11].

Orhan'ın Ceneviz'le ittifakı daha ziyade Bizans'a karşıdır. Emîr, aynı zamanda Doria'ya erzak sağlamış, un yüklemek üzere kadırgaların geçmesine izin vermiştir. Kayda değer ki, Orhan'ın Cenevizlilere bağışladığı ilk kapitülasyon (ticaret imtiyazı) 1352 başlarına rastlar. Orhan'ın Üsküdar'da kuvvet yığarak 1352 Şubat Deniz savaşında Cenevizlileri desteklediği kaydedilmiştir.

Özetle, Osmanlılar, Ceneviz-Venedik savaşında Trakya'da yerleşmede Cenevizlilerden büyük yardım görmüştür. Bundan önce Ceneviz Türklere karşı ticaret gemilerini korumak için haçlı ittifaklarına katılıyordu. Şimdi, Cenevizliler büyük bir Osmanlı kuvvetini, ücret karşılığı gemileriyle karşı sahile çıkarmayı kabul etmişlerdi. Çağdaş bir Cenevizli devlet adamı Lucanio dal Vermeda "Türkiye emîri Orhan Bey'den ne kadar iyilik ve lûtufkârlık gördüğümüz bizce, sizce ve bütün Cenevizlilerce bilinmektedir" diyor ve Orhan'ı "Peralıların kardeşi ve sevgili babası (koruyucusu)" diye anıyor[12]. Venedik-Katalan donanmasının İstanbul'dan ayrılması üzerine yalnız kalan Bizans, Orhan'la ve Cenevizle barış antlaşması imzalamak zorunda kaldı (6 Mayıs 1352) ve Türk kuvvetleriyle birlikte Edirne'de İmparator V. Yuannis tarafından kuşatılan oğlu Matthaios yanına koştu (1352 yazı)[13].

V. Gelibolu'nun Alınışı (Mart 2, 1354)

Süleyman, Trakya'dan Anadolu'ya geri çekilmeyi reddediyor; elindeki kaleleri, bu arada Tzympe (Cinbi)'yi boşaltmak istemiyordu. İmparator Kantakuzenos, Türk işgalindeki şehirleri güç kullanarak geri almak imkânsızlığını gördü. Damadı Orhan'a baş vurdu, dostluktan söz etti. Fakat Süleyman, Tzympe'yi ödünsüz boşaltmayı reddeder; Kayser kendisine onbin hyperper altın vermeyi önerir. Kantakuzenos'a göre, bu olayda Orhan da suç ortağı idi, fakat Orhan kayınpederi imparatorla iyi ilişkiyi korumak arzusunda idi, vakit istedi. Nihayet İmparator, andlaşma koşullarının yerine getirilmesinde israr ederek 40 bin altın (*hyperper*) ödemeyi önerdi. Görüşmeler sürüp giderken bir gece (1-2 Mart 1354) korkunç bir deprem, Trakya sahillerindeki birçok şehir ve kaleleri, bu arada Gelibolu ve etrafındaki kaleleri yerle bir eder. Süleyman, savunmasız kalan şehirleri derhal işgal eder ve berkitir (1354).

Süleyman'ın ele geçirdiği Rumeli şehirlerini boşaltmaması ve önerilen para ödünlerini biteviye reddetmesi üzerine Bizans ile savaş hali ortaya çıktı.

Ceneviz desteğini sağlayan Orhan'ın İstanbul'u tehdidi, Bizans'ta ve Venedik'te ciddi kaygıya neden oldu. Venedik Balyozu 1355 Ağustos'unda Doça, bu tehdide karşı İstanbul'un, bir Hristiyan devletin, Venedik, Sırp kıralı Duşan veya Macar Kıralı'nın himayesi altına girmeye hazır olduğunu yazdı.

Bu tarafta Süleyman, Trakya'da Bolayır-Gelibolu'dan hareketle sınırlarını Tekfur-Dağı'na, Malkara'ya kadar genişletmişti.

Süleyman Paşa'nın Trakya'da yerleşmesi, özellikle Türklerin Balkanlara geçişini kontrol eden Gelibolu'nun fethi (1354) üzerine İstanbul'da saray ve aydınlar, Kantakuzenos'un güttüğü politi-

---

11 Balard, ibid., 444.

12 Ş. Turan, *Türk-İtalyan İlişkileri*, 197.

13 Nicol, *The Last*, 238.

kanın iflâs ettiğini görüyordu. Artan karşıtlık karşısında Kantakuzenos tahtı bırakmaya razı oldu (1354 Aralık). Ayrılırken verdiği söylevinde[14] neden Türklerle işbirliği yapmak zorunda kaldığını açıklamaya çalıştı, dedi ki: "Barbarlarla (Türklerle) aramızdaki farklı bilmemezlikten gelemeyiz. Biz askerî deneyim bakımından onlardan üstün değiliz. Onlar silâhları, sayıları ve savaş atılganlığı bakımından bizi geçtiler. Onlar orduda parasız gönüllü hizmet ederler. Asya ve Avrupa'da bizden aldıkları geniş topraklara sahip oldukları gibi kalan topraklarımızı da ele geçirmek için tüm gayretlerini harcayacaklardır. Fetihlerinde şimdiye dek kolayca elde ettikleri başarı onlara bu umudu vermektedir..... Bu nedenle onlarla barışı korumayı tavsiye ederim. İleride hazine toplayıp ordu ve donanma yaparak karşı saldırıya geçmek gerek. Unutmayınız ki, yalnız Orhan'a karşı değil, Asya'daki tüm Türklere karşı savaşma zorunlu olacaktır. Onların dininde ölüm (şehâdet) ahiretti sonsuz mutluluktur". Bu söylevde ihtiyar devlet adamı realist biçimde gerçekleri belirtmekte idi. Fakat gençler, onun damadı Orhan'la ittifakı yüzünden Türkleri korur biçimde konuştuğuna inanıyorlardı. Onlar, Trakya'da savaş konusunda ayak dirediler. Gerçekte, Kantakuzenos manastıra çekildikten sonra Trakya'da Kantakuzenos'un oğlu Mattaios'a yanındaki Türkler destek oldu. Yanında Anadolu Beyliklerinden, para istemeyen sırf ganimet akınına gelmiş beşbin Türk askeri bulunmakta idi. Mattaios, onları ganimet almaları için Bulgaristan üzerine sevk etti. Pheria (Kara-Ferye)'ya çekildiği zaman, oradan onları Sırplar üzerine gönderdi. Yagmadan dönüşte Türkler bir Sırp saldırısından korkup paniğe kapıldılar.

Kantakuzenos sahneden çekildikten (1354 Aralık) sonra, V. Yuannis Paleolog tarafından Trakya'da Türklere karşı savaş başladı. İstanbul'da Papa-Latin partisi işleri tamamiyle ele aldı. Katolik olan İmparator V. Yuannis, Türklere karşı Papa'ya mektup yazarak halkını katolikliğe sokmak için bir plan sunuyor (15 Aralık 1355), Haçlı yardımı olarak derhal 15 taşıt gemisiyle 500 şövalye ve 1000 yaya askeri istiyordu. Süleyman'ın Trakya'da fetihleri Hristiyan aleminde kaygı ile izleniyordu. Papa, V. Yuannis' in mektubunu aldıktan sonra haçlı seferini gerçekleştirmek için Venedik, Kıbrıs kıralı, Rodos şövalyelerile temasa geçti, Bizans'a yardım etmelerini istedi. İmparator'a güvence verdi ve Cenova ile Boğaz Savaşı (Şubat 1352) sırasında Orhan ile "ittifak" etmiş olan Ceneviz'i ileride Haçlı ittifakına sokmak için bir mektup gönderip, taahhüdlerinin hükümsüz olduğunu bildirdi (6 Ağustos 1355). Boğaz kıyısına İstanbul karşısına kadar gelen Osmanlılar, şimdi Trakya'da İstanbul doğrultusunda ilerlemekte idiler, Çorlu'yu aldılar, İstanbul'da telâş.

VI. Şehzade Murad ve Lala Şahin Trakya'da (1357-1362), Edirne Fethi (1361)

Süleyman Paşa Gelibolu'yu ve etrafındaki kaleleri ele geçirmiş, Boğaz'ın ötesinde bir köprübaşı meydana getirmişti. 1357'de, Rumeli fâtihi Süleyman Paşa'nın ölmesi üzerine sultan Orhan şehzade Murad'ı, Lalası Şahin ve önemli bir kuvvetle Rumeli'ne gönderdi. Orada 1357-1362 döneminde Murad, *şehzade sıfatıyla* fütuhat yaptı. Edirne'yi feth ederek (1361) Trakya'yı Osmanlı devletinin vazgeçilmez bir parçası haline getirdi. Fakat Rumili'nde yerleşip kalabilmek, Gelibolu'da ve Boğaz'da kontrolu elde tutmakla mümkündü. Bu arada Bizans'ın Papa ile görüşmeleri sonucu 1359'da bir Haçlı donanması Boğaz'da Türklerin geçiş iskelesi Lapseki'ye saldırdı, fakat püskürtüldü.

1364'te Türklere ve Mısır'a karşı genel bir haçlı seferi hazırlanmaktadır. Papa, bu maksatla Pierre Thomas'ı "İstanbul Latin Patrikliği"ne atar (5 Temmuz). Türkler deyince yalnız Osmanlı Türkleri düşünülmüyor; Ege Denizi'nde Latinler elindeki adalara ve ticaret filolarına akın yapan

---

[14] Kantakuzenos, III, 292.

beylikler, güney Anadolu sahillerinde Antalya, Alaiye, Manavgat ve Gorigos limanları düşünülüyordu. Kıbrıs kıralı, 1360-1361 yıllarında Güney Akdeniz kıyılarında Türkmenlere karşı savaşarak önemli limanları ele geçirmişti.

Osmanlılar haçlı çabalarından kuşkusuz haberdar idiler; Demetrius Kydones'a göre, Türkler Batı'dan hiçbir zaman yardım gelmiyeceğini alaylı bir dille söylemekte imişler[15].

Papalığın genel haçlı planı dahilinde, Osmanlı'ya karşı harekete geçen Savva Kontu VI. Amadeo kumandasında bir haçlı ordusu, Gelibolu'yu aldı (Agustos 1366). Pelekanon zaferinden (1329) sonra Gebze, Hereke, Pendik tüm Marmara kıyısı ve Boğaz'ın Anadolu sahili Osmanlıların eline geçmişti. I. Murad'ın Küçük-Çekmece civarında feth ettiği iki kaleyi (1366) Amadeo alıp imparatora iade etmekle beraber, Osmanlılar Anadolu yakasında İstanbul'un tam karşısında yerleşmiş bulunuyorlardı, Kydones ve Papa yazılarında İstanbul'un tehlike altında olduğunu belirtmektedirler.

VII. Sultan Murad, Rumeli'de (1366-1370), Gelibolu Kaybediliyor (Ağustos 1366)

Murad, Trakya'dan Bursa'ya gelip tahta geçince (1362), Bizans'a ve Haçlılara karşı Trakya'daki fetihleri korumak ve İstanbul doğrultusunda yeni fetihler yapmak üzere 1366 Mart'ında Rumeli'ye geçti. İdrîs'e göre (9. Dâstân): "Gelibolu Boğazından geçti ve Migalkara'ya geldi". Rumeli'ye geçiş, Ahi Musa bitisinin gösterdiği gibi, 1366 Mart'ında olmalıdır[16]. Boğaz'dan geçemeyen Sultan beş yıl Rumeli'de kalmış ve bu zaman süresince Bizans ve Bulgaristan topraklarında bir hayli fetihler yapmıştır[17]. 1369 kışında Sultan, Edirne sarayında kalır. O yılın baharında Bizans'a karşı yeniden harekâta geçerek Trakya'da İstranca (bugün Yıldız) dağları eteğinde önemli Pınar-Hisar, Kırk-Kilise (Kırklareli) ve Vize kalelerini ele geçirir.

Sultan Murad'ın İstanbul doğrultusunda Trakya'da yaptığı bu fetihler, İstanbul'da panik doğurdu. İmparator V. Yuannis, son çare olarak katolikliği tanıma bahasına Batı'dan bir haçlı ordusu harekete geçirmek amacıyla Papa'nın yanına gitmeye karar verdi[18]. Bu ayrıntılar, V. Yuannis'in neden 1369'da acele Roma'ya hareket ettiğini açıklamaktadır.

1366'da Amadeo haçlı donanmasının Gelibolu'yu ele geçirip (Ağustos 1366) Bizans'a teslimi (14 Haziran 1367), Rumeli'de Osmanlı için kritik bir durum yaratmış ve İstanbul'da Papa ve Lâtinlerle işbirliğini zorunlu gören Batı-Katolik yanlısı partiyi kuvvetlendirmişti. Murad, Gelibolu'nun geri verilmesi için baskı yapıyordu. Çirmen (1371) savaşından önce Serez Despotu Uglyeşa'nın elçileri İstanbul'a geldiği sırada Murad, Bizans'a, Gelibolu'nun teslimi şartı ile barış önerdi[19]. İmparator, sultan'a bir elçi heyeti göndererek[20] uzlaşmayı denedi. Murad, Gelibolu'nun geri verilmesinde ısrar ediyordu. Kydones'e göre[21], Türkler, Rodop dahil Trakya'nın önemli bir bölümünü işgalleri altında tutmakta, oralarda güvenle oturmaktadır; "İstanbul halkı bir hapiste veya kafesteki hayvanlar gibi şehre kapalı kalmıştır, diyor. Osmanlı ile hiçbir görüşme, harac veya kız verme

---

15 P. Loenertz, *Corresponance*, I, 126-127; Setton, *The Papacy*, 259.

16 Biti: *Tarih Vesikaları*, V, Belge 1 Receb 767/14 Mart 1366 tarihini taşır, Murad, Musa'ya Malkara'da kendi eliyle ahilik kuşağını kuşattığını söyler.

17 İdrîs, *Heşt Bihişt*, 8. Dâstân; Sa'deddîn, I, 85-86.

18 O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome*, 169-212.

19 O. Halecki, ibid., 243.

20 Kydones'un Gelibolu'ya ait *non reddenda* nutku: Halecki, ibid., 241.

21 P. Loenertz, Correspondance; bkz. Barker 16, not 38.

teklifi işe yaramıyor, olası müttefikler (Altınordu) Tatarları çöküş halinde, Sırplar ve Bulgarlar yakındır, ama onlar da çaresiz halklardır, savaş yapmayı istemezler; "Rumlara karşıdırlar ve Bizans'ın felâketlerinden kendileri yararlanmak isterler". Murad, Gelibolu geri verilmedikce barış yapmayacağını bildiriyor, meydan okuyor. Kydones itiraf eder ki, Murad tarafından yapılan ağır tehdit karşısında İstanbul'da çoğunluk Gelibolu'nun teslimine razı idi. Kydones ve Lâtin yanlıları ise uzlaşmaya karşı idiler.

Rumeli'de Beylerbeyi Lala Şahin, Sırp ordusunun yürüyüşü karşısında, Bursa'da bulunan sultandan yardım istemekte idi. Sırp ordusu güçlü bir dirençle karşılaşmadan Meriç'in sol kıyısında Çirmen'e kadar ilerledi. Çirmen'de konakladı. Osmanlı'nın Rumeli merkezi Edirne tehlike altına girdi. Lala Şahin'den imdad haberini alan Murad Anadolu kuvvetlerini toplayıp harekete geçti. Boğaz'a kadar geldi (Oruc, 22). Boğaz'a ve Gelibolu'ya Sırpların müttefiki Bizans hakim olduğundan, Boğaz'ı geçmek tehlikeli idi. Sultan, Bursa-Lapseki yolu üzerinde Kara-Biga (Pegae)'yı gerisinde bırakmazdı. İmparator bu güçlü kaleyi iyi berkitmiş görünmektedir. Murad, Boğaz'ı geçip Lala Şahin'e yardıma gidemedi.

Murad'ın savaş meclisi, o yaz muazzam surların arkasında denizden destek alan Pegae kalesinin alınmasına karar verdi. Ordu kaleye kara tarafından saldırırken, Aydıncık (Edincik) deniz üssünden İldutan kumandasında (mezarı ve camisi Edincik'te) gelen Osmanlı donanması denizden yardımı kesmek ödevini üzerine aldı. Sultan "denizden ve karadan" genel saldırı (*yagma*) ilân etti.[22] Biga kuşatmasının 1371 yazında olduğu kesindir (Osmanlı rivâyetinde verilen 766/1364-1365 tarihi yanlıştır). "Bu tarafdan Murad Han Gâzî işitdi kim, kâfir (Sırp Sındığı'nda) münhezim olmuş, devletle (Biga'dan) dönüp yine Bursa'ya" geldi (Aşpz. 49. Bâb).

1372 sonbaharında Neopatrai başpeskoposu Papa'ya mektubunda, Türklerin büyük zafer (Çirmen veya Meriç zaferi, 1371) sonucu, Atina Dükalığı sınırlarına kadar akın yaptıklarını bildirmektedir. Az sonra (1372 kışı?) öğrenildi ki, Bizans imparatoru da Türk sultanının haracgüzarı olmuştur.

Murad'a karşı İmparatorla anlaşma yapan hararetli bir haçlı yanlısı olan Papa V. Urban 1370'de ölmüş bulunuyordu. Kiliselerin birliği ve Türklere karşı haçlı tasarıları suya düştü. Borca batmış, küçük bir ücretli asker grupu ile[23] İstanbul'a dönen İmparator, Çirmen'de olan biteni öğrendi. Bizans için bütün umutlar kaybolmuştu. İstanbul'da Osmanlı ile anlaşma yanlılarına katılmaktan başka çare kalmadığını gördü; öbür Balkan hanedanları gibi sultan'ın bir haracgüzarı olmayı kabul etti (1372 kışı); Yılda 15.000 hyperper (1 heperper yarım Venedik altını) ödeyecek ve sultan'ın seferlerine askeriyle bir vasal olarak katılacaktı. İmparatorun Osmanlı sultanının haracgüzarı olması,[24] Murad için son derece önemli bir başarı idi. Şimdi, Osmanlı için Gelibolu Boğazı'ndan Rumeli'ye tehlikesiz geçme imkânı doğuyor; Rumeli'de Osmanlı egemenliği güvence altına alınıyordu. Gâzî Hüdâvendigâr, Balkanlarda güvenle yeni fetihlere girişebilirdi.

V. Yuannis'in Murad'a bağımlılığı kabul etmesi haberi Roma'da şaşkınlık doğurmuş olup imparatorun Türklerle ittifak ettiği, birlikte sefere çıktığı söyleniyordu. İmparator, Papa'ya gönderdiği mesajlarda, Murad ile yapılan anlaşmanın geçici bir barış olduğunu söylüyor, Papa ile ilişkilerini kesmemeye çalışıyor, özür olarak Macar kıralının vaadini yerine getirip ordusuyla hareket etmediğini ekliyor; Papa'nın Macar kıralını harekete geçmeye teşvik etmesini istiyordu. Papa,

---

22 Aşpz. 48. bâb; Neşrî, 202; İdrîs, 5. Dâstân; Sa'deddin, 80; Oruc 22.

23 O. Halecki, 234.

24 G. Ostrogorski, "Byzance, état tributaire"

Macar Kıralı'na bu konuda yazmakta gecikmedi. Papa, 1375'de İstanbul'un Türkler tarafından işgal edilmesi ihtimalinden ciddi olarak kaygı içinde idi.[25] Ege'deki Lâtin kolonileri Anadolu'dan gıda maddeleri, özellikle buğday almadan yaşayamazlardı[26]. Tebriz'den İstanbul'a gelen bir peskoposun gözlemi şudur: İmparatorla anlaşma arefesinde birçok Türk İstanbul'a gelmekte, "uygunsuz hareketlerde bulunmaktadırlar"; şehir sanki onların işgalinde imiş gibi bir görüntü ortaya çıkmıştır. Murad'ın Batı'daki gelişmelerden korkusu yoktu. Yine peskoposun gözlemine göre, İstanbul'da katolik olanlara karşı tepki artmıştı; onlar memuriyetten atılmakta, malları müsadara edilmekte idi[27]. Katoliklik ve Papa'ya karşı bu tepki, kuşkusuz Türklerle yakınlaşmanın bir sonucu idi ve bu tarihte Murad'ın destek verdiği İmparatorun büyük oğlu Andronik bir ayaklanma hazırlığında idi.

Murad'ın haracgüzarlığını kabul etmekle beraber imparator, Papalık ile sıkı teması sürdürüyordu. 1367'den beri Gelibolu'yu elinde tutan İmparator, Papa'ya Rumeli ile Anadolu arasında gidiş-gelişi kontrol için Boğaz'da 12 kadırganın sürekli devriye gezmesini önerdi; masrafı ilgili devletler sağlıyacaktı[28]. 1372 baharında (10 Nisan) Osmanlı kuvvetleri Selânik'i kuşatır ve çekilirler.

Osmanlı diplomasisinin en ziyade ilgilendiği şey, 1366'da kaybedilen Gelibolu'yu geri almaktı. 1376 Ağustos'unda Andronik Ceneviz ve Murad'ın yardımıyla İstanbul'da tekrar imparatorluk tahtını ele geçirdi. Andronik, babası V. Yuannis'i ve oğullarını zindana attı. Tenedos'u Cenevizlilere vaad etti (fakat Venedik adayı işgal etti ve Cenevizliler ile savaş başladı) ve Gelibolu'yu sultan Murad'a teslim etti (1376). Osmanlılar için bu, büyük bir başarı idi.

Gelibolu Boğazı'nı kontrol eden Tenedos adası, iki büyük deniz gücü, Venedik ve Cenova arasında mücadele konusu oldu. 1370'de İmparator V. Yuannis, Venedik'te iken adayı Venedik'e terk etme vaadinde bulunmuştu. Venedik ile Ceneviz arasında çekişme sonunda çetin bir savaş ile sonuçlandı (1376-1381, Chioggia Savaşı) ve Torino antlaşması (Ağustos 1381) ile son buldu. Murad, Venedik-Cenova çekişmesi sırasında, donanmasından yararlandığı ve şap iltizamından hazinesine büyük meblağlar sağladığı Cenevo'yı desteklemiş görünüyor. Yukarıda gördüğümüz gibi Osmanlılar, daha önce 1352-1355 Venedik-Ceneviz savaşında Cenevizliler ile işbirliği yapmış, kapitülasyon vermiş olup Cenova'yı bir müttefik olarak görüyordu. Ceneviz Pera'sı karşısında İstanbul limanında büyük yatırımları olan Venedik, daima Bizans yanında yer alıyor, İstanbul'un Osmanlı nüfuzu altına düşmesine karşı bulunuyordu. Keza, Torino antlaşmasıyla Tenedos'ta kalelerin yıkılması gündeme geldiği zaman, Venedik adaya Osmanlı tehdidini hatırlattı. Herhalde Murad, Torino antlaşmasında adanın tarafsız hale getirilmesinden, Gelibolu Boğazı'na karşı bir üs olarak kullanılmamasından memnun olmuştur.

Türklerin Boğazlardan Trakya'ya geçişine engel olmak, Bizans'ın başlıca kaygısı idi. Bu konuda Bizans, Venedik ile işbirliği yapmakta idi. Osmanlılar, 1352'den itibaren Trakya'da devamlı yerleşme ve fetihlere giriştikleri dönemde, özellikle I. Murad zamanında, Boğazdan geçişte Ceneviz işbirliğinden yararlandılar, askerin nakli için para karşılığı Ceneviz gemileri kiralanmakta idi.

---

25 Halecki, 306-307.

26 Zachariadou, *Trade and Crusade.*

27 Halecki, 309.

28 Halecki, 274.

Murad, 1387 Haziran ayında Yenişehir'deki sarayında Cenova Cumhuriyetiyle 1352 kapitülasyonlarını yeniledi[29]. Bu belge, Orhan ve Murad dönemlerinde Cenevizlilerle sıkı siyasi ve ekonomik ilişkiler üzerinde bizi aydınlatmaktadır. Cenevizliler 1351 yılından beri Osmanlı devleti ile Venedik ve Bizans'a karşı siyasî ve askerî işbirliği yapmakta idi. 1386 tarihine doğru ilişkiler gerginleşmiş görünüyor. 1366'da Gelibolu'nun yeniden Bizans eline geçmiş olması, geçiş sorununa hayatî bir önem kazandırmıştı. İkinci önemli bağ, Pera-Bursa arasında sıkı ticaret bağlantısıdır. 1387 antlaşmasına göre Osmanlı tebaası (Türkler ve zimmî Rumlar) Pera'da mal satmakta, mal satın almaktadırlar.

1387 anlaşmasına göre Pera'da gümrük ödemelerinde Ceneviz ayrıcalık tanımakta, Osmanlı tebaası 100 hyperperlik eşya için yalnızca sekiz karat ödemektedir. Pera Ceneviz kolonisi için ise, özellikle Anadolu'dan yiyecek maddeleri idhali hayati önemde idi. Bunun için antlaşmada Murad, kendi ülkesinden hububatın (*victualibus*) ihracına izin veriyor ve öbür mallara bakarak daha az gümrük ödenmesine razı oluyordu (madde 5). Kapitülasyon, Cenevizlilere Osmanlı ülkesinde serbestce dolaşmak, herçeşit malı gümrük ödeyerek alıp ihraç etmek iznini veriyor, şahısları ve malları için tam güvence vaadediyor. Türkiye ticareti Venedik için de hayatî idi. Cumhuriyet, rakibi Ceneviz gibi ticaret imtiyazları almak için Osmanlı ile iyi ilişkiler kurmak, hatta bir kapitülasyon elde etmek için ciddi girişimlerde bulunmuştu[30]. 1389 Temmuz sonunda Venedik henüz kesin bir haber alamamaktan sızlanıyor, fakat ne olursa olsun Murad'ın ölümü dolayısile yeni Sultan'a (Bâyezid mi, Ya'kûb mu bilinmiyor) başsağlığı dilemekte gecikmiyor.

VIII. Osmanlı Deniz Üssü Gelibolu[31]

Çanakkale Boğazı'nın Avrupa yakasında kontrolunu sağlayan Gelibolu (Kallipolis), Bizans'ın Trakya'daki en büyük ve en iyi tahkim edilmiş kalelerinden biri ve Bizans donanması için bir üs konumundaydı. 1304-1305 kışında Bizans hizmetindeki Katalanların komutanları Roger de Flor öldürüldüğünde Katalanlar isyan edip Gelibolu'yu ele geçirdiler ve tahkim ettiler. Ece Halil'in önderliğinde bir Türk savaşçı grubu Karasi'den gelip Katalanlara katıldı ve Maydos'u (Eceâbâd) ele geçirdi. 1331 veya 1332 yılında Aydınoğlu Umur Bey, Orhan'la anlaşarak donanması ile Gelibolu'ya başarısız bir saldırı yaptı.

1352'de Kantakuzen'in müttefiki Osmanlılar, Süleyman Paşa komutasında Gelibolu'nun kuzeyindeki Tzympe (Cinbi, Umurbeylü) kalesini işgal edip Gelibolu'nun Trakya bağlantısını kestiler. Süleyman'ın yoldaşları Yakup Ece ve Gazi Fazıl Gelibolu'yu kuşattılar. 1-2 Mart 1354'te meydana gelen deprem sonucu Gelibolu kalesinin ve civarındaki kalelerin surları yıkıldı. Osmanlılar, derhal Gelibolu'yu ve diğer kaleleri işgal ettiler. Süleyman Paşa, kaleleri tamir ettirip Anadolu'dan çağrılan Türkleri yerleştirdi. Gelibolu'nun işgali, Osmanlılar'ın Avrupa'da yerleşip kalmalarını mümkün hale getirmiştir. Süleyman Paşa, Gelibolu'yu Trakya'daki fetihler için bir üs yaptı. Şehir, Rumeli'deki ilk Paşa Sancağı'nın merkezi oldu. Süleyman Paşa'nın 1357'de ölümünden sonra Şehzâde Murad (daha sonra 1362'de Sultan I. Murad) Lalası Şahin ile birlikte onun yerine geçti. Tahrir kayıtları, onun Gelibolu'daki sarayından bahsetmektedir (BOA Tapu def. No. 67, s. 428). 23 Ağustos 1366'da Savva Dükü VI. Amadeo bir Haçlı donanması ile Gelibolu'ya saldırarak ele geçirdi ve 14 Haziran 1367'de Bizanslılar'a teslim etti. 1371 yazında N. Cydones, Gelibolu'nun Osmanlı'ya

---

29 K. Fleet, "The Treaty".

30 F. Thiriet, *Régestes*, I, Indeks: Turquie, Turcs.

31 Tam bibliyografya için bkz. "Gelibolu", *Encyclopaedia of Islam* 2. Baskı (H.İ.).

geri verilmemesini ısrarla söylüyordu. Fakat sonuçta, yardımıyla Bizans tahtını ele geçiren IV. Andronik, sultanın baskısına boyun eğdi ve Osmanlılar kaleyi geri aldılar (3 Eylül 1376).

I. Murad'ın (1362-1389) saltanatı süresince, Gelibolu Osmanlı orduları için bir geçit yeri ve Osmanlı donanması için önemli bir üs oldu. 1389'da I. Murad düşmana karşı hareketi sırasında orduyu Gelibolu'da donanmanın koruyuculuğu altında Rumeli'ye geçirdi ve Yanıç Bey'i Anadolu ile olan bağlantısını korumak için Gelibolu'da bıraktı. 1388'de Venedik, Osmanlılar'a gözdağı vermek için Gelibolu açıklarına bir donanma göndermişti. Gerçekte, 14. ve 15. yüzyıllar boyunca Boğaz geçişini engellemek ve Gelibolu'daki Osmanlı donanmasını yok etmek, Venedik'in ve Haçlı planlarının iki temel amacı olmuştur.

Gelibolu'nun hayatî önemini çok iyi kavrayan I. Bayezid (1389-1402), tamamen harap durumdaki hisarı yeniden inşa ettirdi ve kadırgaların barınabileceği limanı bir sur ile denizden ayırdı ve güçlü bir kule ile koruma altına aldı. I. Bayezid'in amacı Boğazı kontrol altında tutmaktı. 1403'de Timur'a gönderilen İspanyol elçisi Clavijo, Gelibolu'da büyük bir tersane ve rıhtımlar görmüş ve kalenin askerî birliklerle dolu olduğunu, limanda köprünün bir ucunda üç katlı bir kule bulunduğunu, bu kulenin limanı koruduğunu işaret etmiştir. 1422'de Gelibolu'yu ziyaret eden G. De Lannoy, surların dışında "çok büyük bir şehir"den, limanı korumak için bir dört köşe kuleden bahsediyor. Liman, deniz tarafında yapılmış bir duvarla korunmaktaydı. Bu duvarda kadırgaların limana girişi için küçük bir geçit vardı. 1475 tarihli Gelibolu tahrir defterinde "Birgoz-i Geibolu" ayrıca zikredilmiştir.

Gelibolu'nun güçlü bir kale ve deniz üssü olması ve donanmanın güçlendirilmesiyle, I. Bayezid, Boğaz üzerinde tam bir kontrol kuracağını ve yabancı gemileri Gelibolu'da durdurarak onları denetlemeye ve geçiş için ücret ödemeye zorlayabileceğini düşünüyordu. Fakat Venedik, serbest geçiş hakkı için savaşma kararındaydı. Müttefiki Macaristan ile birlikte Venedik, bu deniz üssünü ve Osmanlı donanmasını yok etmeyi planlamaktaydı[32]. Aslında Osmanlı donanması çok güçlü sayılmazdı (17 kadırga). Bu donanma, ancak Venedik donanması denizde olmadığı zaman, barındığı Gelibolu üssünden çıkıyor, Ege'deki ticaret gemilerine ve Venedik kolonilerine saldırabiliyordu. Osmanlı donanması, I. Bayezid'in İstanbul kuşatmasında (1394-1402) Venediklilerin İstanbul'a yardım getirme girişimlerini tehdit etmiştir. Osmanlı'lar 1396'da Sigismund'un, 1399'da Mareşal Boucicaut'un Gelibolu önünden geçişine engel olamadılar. Osmanlılar'ın Ankara yenilgisinden (804/1402) sonra Venedik, Gelibolu'yu ele geçirmeyi tasarladı[33]. Emîr Süleyman döneminde Osmanlı tehdidi devam ediyordu. Venedik, ticaret gemilerinin Boğaz'dan geçişlerinde onları korumak için yanlarında savaş gemileri bulundurmak zorunda kaldı. 1409'da Emir Süleyman, Anadolu yakasında Lapseki'de, aslında Anadolu'daki rakiplerine karşı bir koruma tedbiri olarak düşündüğü Emir Süleyman hisarını inşa ettirdi. Osmanlı şehzadeleri arasındaki mücadele devam ederken, Venedik Bizans'ın Gelibolu'yu geri alma umudunu destekledi ve Boğaz'dan serbest geçiş hakkı veren Musa Çelebi ile bir anlaşma yaptı. Fakat 1414'te, Sultan I. Mehmed ile anlaşmayı yenilemeye muvaffak olamadı. Gelibolu, Venedik-Osmanlı ilişkilerinin temel anlaşmazlık konusu halinde idi. 1415'te Gelibolu'da üslenmiş bir Osmanlı donanması, Ege'deki Venedik kolonilerine saldırdığında, amiral Pietro Loredano komutasındaki Venedik donanması, Gelibolu önünde göründü ve Limandan çıkan Osmanlı donanmasını yok etti. 29 Mayıs 1416). Makrizî, Venediklîler'in 12 gemi ele geçirdiklerinden (Venedik kaynaklarına göre 14, Dukas'a göre 27) ve 4000 Müslümanın öldürüldü-

---

32 F. Thriet, *Régestes*, no. 881 ve 896.

33 Thiriet, II, no. 1070, 1078.

günden sözediyor[34]. Bu başarıya rağmen Venedik, Boğaz'ın kontrolünü tam olarak ele geçirmeyi başaramadı. 1419 barış müzakereleri süresince Venedik, her şeyden çok Gelibolu'dan serbest geçiş hakkını elde etmek ve geçiş ücretinden muaf olmak için çaba harcadı. Bizans'ın Venedik'e teslim ettiği Selanik için yapılan Osmanlı Venedik Savaşı'nda (1423-1430), Venedik'in saldırıları temelde Gelibolu'yu hedef aldı. Silvestro Mocenigo kumandasındaki Venedik donanması iç limana saldırı yaptı, Mocenigo köprü üzerindeki engeli yıkıp iç limana girmesine rağmen geri çekilmek zorunda kaldı. Venedikliler'in gayesi Osmanlı donanmasını bir kez daha yok etmekti. Bu dönemde, II. Murad'ın emriyle Lapseki'deki Emir Süleyman hisarı yıkıldı. II. Murad bu kalenin, düşman tarafından işgal edilebileceğinden çekiniyordu.

1421'de II. Murad ve amcası Mustafa arasında taht için mücadele sırasında, Bizans müzakere yoluyla Gelibolu'yu geri alma umuduna kapıldı. Fakat ne II. Murad, ne de Mustafa Anadolu-Rumili trafiğini kontrol eden bu önemli üssü terk etmeye razı olmalıdır. II. Mehmed döneminde Venedik ile 1463-64 kışında uzun savaş patlak verdiğinde, Çanakkale Boğazı'ndı birbiri karşısında *Kilidu'l-Bahr* ve *Kal'a-i Sultaniyye* (sonraları Çanakkale) adıyla iki güçlü kale ve bir tersane inşa edildi. Ayrıca, İstanbul'da, Kadırga Limanı'nda bir tersane yapıldı. Bununla beraber 1515'te Haliç'de büyük bir üs ve tersane inşa edilinceye kadar Gelibolu, İmparatorluğun başılca limanı ve deniz üssü olmaya devam etti. Girit Savaşı sırasında (1645-1669) Venedik donanması, Çanakkale Boğazı'nı kontrol altına almaya çalıştı. Bunun üzerine Boğaz'da Ege Denizi girişinde karşılıklı *Seddü'l-bahir* ve *Kum Kalesi* (Hakaniyye ve Sultaniyye olarak da bilinir) yapıldı. Evliyâ Çelebi'ye göre, böylece Gelibolu, eski stratejik önemini kaybetmiş ve bir *iç-el* haline gelmiştir.

Daha sonraki zamanlarda yabancı gemiler İstanbul'da kontrol edildikten sonra Akdeniz'e çıkmadan önce Gelibolu'da tekrar kontrol ediliyor ve ancak bir ticaret tezkîresi alıp limandan ayrılıyorlardı. Yaklaşık 1091/1680'de bu izn'i sefine harcının tutarı 100 kuruştu (bir gümüş kuruş altının üçte ikisi). 1740 tarihli Fransız kapitülasyonu ile İstanbul'da yapılan kontrolden sonra gemilerin yeniden Gelibolu'da kontrol edilme mecburiyeti kaldırıldı.

940/1533'e kadar Gelibolu, Rumeli Beylerbeyliği'ne ait bir sancak merkeziydi. Donanma komutanı olan Gelibolu sancak beyi diğer sancak beyleri arasında özel bir yere sahipti; onun hâssı beylerbeyinin hâssına yaklaşmaktaydı. Gelibolu Sancak Beyliği genellikle ma'zûl vezir, beylerbeyi veya beylerbeyi payeli paşalara veriliyordu. 1533'te Barbaros Hayreddîn Paşa Cezâyir beylerbeyi ve kapudan paşa olarak atandığında, Gelibolu bu beylerbeyiliğe dahil edildi. Daha sonra *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd* eyaletinin merkezi haline geldi. 1600 tarihli tahrir defterine göre, sancağın nahiyeleri, Gelibolu ve Evreşe (birlikte), Limnos, Taşoz adaları, Malkara ve Harala (birlikte), Abri, Keşan, İpsala ve Gümülcine idi.

IX. Yıldırım Bayezid, Bizans, Venedik ve Boğazlar

Bayezid, tahta çıktığından beri Bizans üzerinde egemenliğini pekiştirmek arzusunda idi. IV. Andronik Paleolog'un oğlu Yuannis Paleolog'un Bizans tahtı üzerinde öncelik hakkı olduğunu ileri sürürek, yanına asker katıp İstanbul üzerine gönderdi (1390, 31 Mart). İmparator V. Yuannis oğlu Manuel'i, sürgün bulunduğu Lemnos adasından yanına çağırdı. Şehirdeki yandaşlarının yardımıyla Yuannis şehre girdi (3 Nisan 1390) (fakat yanındaki Türklerin girmesine izin verilmedi); VII. Yuannis adıyla Bizans tahtına oturdu; V. Yuannis ve Manuel Yaldızlı Kapı kalesine sığındılar.

---

[34] "Es-sülûk li-ma'rifeti'd-düveli'l-Mülûk", MS, İst., Fatih 4380, fol., 66a.

Bir kez daha Osmanlı Sultanı, Paleolog hanedanı içindeki taht mücadelesinden yararlanmış bulunuyordu. VII. Yuannis'in babası IV. Andronik de Sultan Murad'ın desteğiyle tahta çıkmış ve Gelibolu'yu Türklere geri vermişti (1376). Venedik, Yuannis'in tahta çıkışı ile İstanbul'un Türkler eline geçebileceği kaygısını gösterdi[35].

V. Yuannis ve oğlu Manuel gecikmediler, Rodos şövalyelerinin yardımıyla gâsıp imparatora karşı bir baskın yaptılar, VII. Yuannis kaçıp Bayezid'in yanına sığındı. Bayezid, ihtiyar V. Yuannis ile oğlu Manuel'in tekrar Bizans tahtına oturmalarına karşı çıkmadı. Kuşkusuz onlar, Bayezid'e her zamandan çok bağımlı olmayı vaad etmişlerdir. Yuannis, Sultanın haracgüzarı olarak oğlu, Manuel'i bir yardımcı askerî kuvvetle Bayezid'in Anadolu seferine gönderdi.

Bayezid (1389-1402), imparatorluğun iki parçası, Anadolu ve Rumeli arasında gidiş-gelişin hayatî önemini daima gözönünde tutuyor, kesin çözümün İstanbul'da Osmanlı egemenliğini kurmak olduğunu anlıyordu. Manuel, babasının ölüm (1391) haberi üzerine Anadolu'da Bayezid'in ordusundan kaçıp Bizans tahtına oturdu. Haracgüzar imparator olarak tekrar Bayezid'in Anadolu seferine katıldı (8 Haziran 1391'de İstanbul'dan ayrıldı). Bayezid 1393'e kadar Anadolu'daki âcil işlerle uğraştı: Kastamonu-Amasya bölgesinde başkaldıran beyleri itaat altına almak veya topraklarını işgal etmek gerekti, Bayezid'in Anadolu'da isyancılara karşı uğraşı verdiği sırada, Bizans ve Balkanlarda haracgüzar devletler bağımsızlık yoluna gitmişlerdi;[36] enerjik bir sultan olarak o, bu hıristiyan beylerin bağımlılıklarını pekiştirmek, Selânik ve Mora'da Venedik plânlarını önlemek üzere 1393 sonbaharında Boğaz'ı geçti, Hristiyan beylerini Kara-Ferye (*Verrai*)'de (Serez, *Serrai*'de değil)[37] huzuruna çağırdı. İmparator Manuel İstanbul'dan, kardeşi Theodor Mora'dan Serez'e geldiler (1393 sonbaharı, yahut 1393-1394 kışı). Öteki haracgüzar Balkan prensleri, bu arada Sırp prensi Stefan Lazarević Kara-Ferye'de hazır oldular. Manuel, Bayezid'in hepsini idam edeceğinden korkuyordu[38]. İşi kadere bırakıp hepsi Bayezid'in huzuruna çıktılar, ölümü beklerken kurtuluşu Tanrı'nın lütfû saydılar[39]. Uzak düşünceli baş Vezir Çandarlı Ali, Bayezid'in bu düşüncesini önlemiş. Mora'da önemli bazı kaleleri ele geçirmek amacıyla Bayezid, Tesalya'ya doğru hareket etti, Bayezid'in ileri sürdüğü ağır koşulları kabul etmeyen Manuel, Serez'den süratle ayrılıp İstanbul'a döndü; Bayezid, Ali Paşa'yı İstanbul'a gönderip isteklerini tekrarladı: İmparator, İstanbul ve Boğaz'da sultanın tam egemenliğini tanımalı, kendisi sadece İstanbul'da kalmalı idi. Bayezid cevap alamayınca ordusuyla İstanbul üzerine yürüdü, şehri kuşattı (1394 baharı). Manuel, haracgüzarlıkla kendisini ve Bizans'ı kurtaramayacağını anladı, ondan sonra tüm çabalarını Batı'dan bir haçlı seferi tahrik etmeye harcadı.

Venedik, Manuel'e şehri asla terk etmemesini, Papa ile Haçlı hazırlığı için temasa geçmesini tavsiye ediyor, yardım vaadinde bulunuyordu. Temmuz'da Cumhuriyet, Bayezid'in Timur ile anlaşmazlık halinde olduğu müjdesini veriyor, İstanbul kuşatması üzerine önlemler almakla beraber, tarafsız görünüyor; aracılık öneriyor, para sıkıntısı içindeki imparatordan Boğaz karşısında Limnos adasını terk etmesini istiyordu. Kuşatmanın başından beri Manuel şehirden Venedik'e veya Limnos adasına kaçmayı, belki Limnos adasına sığınmayı düşünmekte[40]. Kuşatma altında Manuel, Papa ve Avrupa'daki hükümdarlara imdad mektupları gönderiyor; Venedik'e Limnos

35 Thiriet, *Régestes*, I, no. 772.
36 Bkz. "Murad I", DV IA.
37 Bkz. "Bayezid", EI2 (H.İ.)
38 Buna dair mektubunun çevirisi: Barker, 115.
39 Manuel'in mektubu, ibid.
40 Barker, 123-125.

adasını satmayı öneriyor. Öte yandan, Bayezid'in Tuna Bulgaristanı'nı işgali (1393), Macar Kıralının harekete geçme kararı almasında rol oynadı. Kıral, Haçlı hazırlıklarına başladı. 1394 sonbaharında İstanbul kuşatması şiddetlendi. Venedik, Macaristan kıralı ile Bayezid'e karşı ittifak görüşmelerine başladı (1394 sonbaharı). Herşeye rağmen Manuel, bir mektubunda[41] Sultan'ın eskisi gibi bu kez de eli boş döneceği umudunda.

İstanbul önüne gelen Bayezid'in "muazzam" ordusu surlar dışındaki araziyi tamamiyle işgal etti. Bayezid'in şehre karşı ilk saldırısı başarılı olmadı[42] (Kuşatmada mancınık kullanılıyor). Bayezid o zaman atalarının Bursa ve İznik'te kullandıkları taktikle, İstanbul'u uzun bir abluka altında açlıkla teslime mecbur etmeyi düşündü. Venedik, şehre devamlı erzak yetiştirmeye çalıştı (bir defasında 1500 modii, 1 mud yaklaşık yarım ton) buğday gönderdi). Kuşatma 1402'ye dek sürecektir. 1396 Şubat'ında Venedik, Bayezid'le temasa geçerek barış için aracılık önerdi ve son ana kadar bu girişimi sakladı. Bu arada Sultan, Tuna'yı geçerek Macar kıralıyla birleşen Eflak'e sefer yaptı, Tuna'yı geçti. Eflak voyvodası Mirçea Argeş'te çetin bir savaş vermek zorunda kaldı (17 Mayıs 1395). 1395 sonbaharında İstanbul kuşatmasında ciddi bir saldırı kaydediliyor. İstanbul'un Türkler eline düşeceği kaygısı, Batı'da topyekûn bir Haçlı seferi için çalışmaları hızlandırdı[43] ve ittifak 1396 Şubat'ında Buda'da imzalandı. Venedik, Karadeniz'e gönderilecek donanma için hazırlıklara başladı (1396 Mayıs). Kıral Sigismund'un kumandasındaki Haçlı ordusuna, Fransız, Alman, İngiliz ve Eflak kuvvetleriyle beraber Avrupa'nın her tarafından gönüllüler katıldı (bu haçlı ordusu için abartılı 100 bin rakamı verilir). Venedik, Bayezid'e karşı açıktan savaşa katılmak istemiyordu[44]. Sonunda Macaristan'ın ısrarıyla Venedik Haçlı ordusuyla işbirliği için Ege Denizi'ne bir donanma gönderdi.

Sigismund, haçlı seferini topyekün bir deniz-kara savaşı olarak örgütleme kararında idi, bunun için Venedik'in kesin rolü ortaya çıkarmakta idi. Venedik, Bizans'ın hâmisi sayılıyordu[45], Manuel de Venedik'e güveniyordu. Buna rağmen Venedik, Doğu'daki hayati çıkarları (Ege'deki kolonilerinin güvenliği ve Karadeniz ticareti) sebebiyle Bayezid'le ilişkilerinde tarafsız görünme çabasını sürdürdü. Venedik için Osmanlı ile eski anlaşmayı teyid etmek, özellikle hayati önemi olan Türkiye buğday ihrâcatını güvence altına almak hayati bir sorundu[46]. Ceneviz'e gelince, Bayezid'in saldırgan politikası Pera için Ceneviz'i Venedik'e yaklaştırdı. 1390-1391'de Bayezid'in Batı Anadolu beyliklerini ülkesine ilhaki, özellikle Anadolu'nun Akdeniz ticaretinde hayati mahreçleri Ayasoluk (Efes) ve Balat üzerinde egemenliğini kurması, Venedik'i Sigismund ve Bizans imparatoru ile ittifak anlaşmasını imzalamaya iknâ etti (Şubat 1396). Halbuki, başından beri Venedik, Bizans ile Sultan arasında uzlaşmaya aracılık etmeyi tasarlamıştı[47]. Böylece, Venedik-Osmanlı ilişkileri yeni bir yönlenme kazandı[48]. Venedik Senatosu kararlarını inceleyen Silberschmidt'e göre, Haçlı seferi için Venedik değil, Macaristan, Fransa ve Bizans öncelik etmişlerdir[49].

---

41 Cydones'e mektup, Barker, 126-127.

42 Nicol, *Venice*, 332.

43 O. Haelcki, *Un Empereur,* 494-504; Delaville le Rouxl, *La France en Orient au XIVe siècle*; K. Setton, *Papacy and the Levant*, 220-245.

44 Nicol, *Venice*, 334.

45 Silberschmidt, 52.

46 Silberschmidt, 56-58, 63.

47 Silberschmidt, 107.

48 Bkz. Silberschmidt,

49 Silberschmidt 99.

Macar kıralının Venedik'ten başlıca beklentisi şu idi: Osmanlı'nın Boğazlarda Anadolu'dan Rumeli'ye ve Rumeli'den Anadolu'ya geçişini önlemek, bunun için 25 kadırgaya ihtiyaç vardı, masraf ayda 35-40 bin duka gerekiyordu. Bu isteği ileten Macar sefirine Venedik dilpomasisini açıklayan şu beyânat ilginçtir: "Eğer biz Türk ülkesinde gezen ve iyi karşılanan tüccarımızı göz önünde tutmak ve Türklerle barış içinde yaşayan ve onlarla hiç bir saldırıya uğramayan Ege kolonilerimizi düşünseydik, bizim için yalnız tehlikeli ve zararlı olabilecek bu haçlı girişiminden uzak kalmamız gerekirdi". Venedik, Boğazlardan Karadeniz'e geçmenin bir sorun olmadığını kabul ediyordu. Gelibolu'da üslenen Osmanlı donanmasına karşı 25 kadırga yeterli görülüyordu.

Venedik Senatosu; Fransa, İngiltere ve öbür hıristiyan devletlerin katılması kesinleştiği takdirde bu plana katılacaklarını ve Haçlı donanmasının dörtte birini sağlıyacaklarını elçiye açıkladı[50]. Senato, gemilerin Temmuz'da İstanbul'da olacağını, Kıral'ın gelmesi üzerine Karadeniz'e hareket edileceğini bildirdi. Ama başlangıçtan beri Venedik politikası, Bizans imparatoru ile Bayazid arasında aracılık yaparak Bizans'ın hâmisi rolünü üstlenmek ve Levant'ta ki durumunu kurtarmak amacını güdüyordu. Venedik'in üzerinde durduğu başlıca hedeflerden biri, Boğaz'ı kontrol eden kuzey Ege adalarından Tenedos'ta yerleşmekti. Manuel ise bu meselede, imparatorluk hukukunu korumak emelinde idi[51].

Venedik, bir sefir gönderip İstanbul'un Bayezid eline geçmesine kesinlikle göz yummayacağı hakkında imparatora garanti verdi (1395 Mart)[52]. 1395 baharında dört (sonra 10) Venedik kadırgasının İstanbul'a gönderimesi kararlaştı. Bu deniz kuvvetinin, Bayezid'e bir gözdağı olacağı umuluyordu. Bu arada Bayezid'e bir elçi heyeti gönderilmesi kararlaştı[53]. Osmanlı gemileri Gelibolu'dan hareketle Venedik ticaret gemilerine saldırmıştı. Gelibolu Boğazı'ndan serbestce ve güvenlikle geçiş, Venedik'in çok önem verdiği hayati bir konu idi. Azak ve Trabzon'dan gelen Venedik tüccar gemilerinin güvenliği söz konusu idi. Venedik, Çanakkale Boğazı'ndan serbest geçiş ve Mora'daki rekabet yüzünden Bayezid ile anlaşmazlık halinde idi. Özetle, Venedik bu aşamada bir taraftan Bizans'ın hâmiliği rolünü benimsiyor ve Bayezid ile uzlaşma arıyor; öbür yandan Haçlı projesine yabancı kalmıyordu. Nihayet, Bayezid'e elçilik heyeti göndermekten vazgeçildi. Bizans imparatoru Sigsmund ile Haçlı seferi için anlaşma yapıldı.

Bayezid, Gelibolu'yu berkitip Boğaz'da tam kontrolunu kurmaya kararlı idi (bkz. yukarıda Gelibolu): Gelibolu liman istihkâmlarını yeniden inşa ettirmiş, donanmasını korumak için denizden surla çevrili bir iç liman ve limanı koruyan güçlü bir kule yaptırmıştı. Bu deniz üssünde konuşlanan Osmanlı donanması Çanakkale boğazında geçişi kontrol altında tutacak, gerektiğinde Ege'de Venedik kolonilerini vuracaktı. Böylece, egemen denizgücü Venedik ile Osmanlı devleti arasında bir Boğaz sorunu ortaya çıkmış bulunuyordu. Bu bağlamda, İstanbul ve Pera tehlikeye girince, eski rakip Ceneviz de Venedik'e yaklaştı.

Venedik-Ceneviz arasında Tenedos (Bozcaada) ve Boğazlar için yapılmış büyük Savaş, *Choggia* Savaşı (1378-1381) "Gelibolu Boğazı'na egemen olmak için[54]" yapılmış ve sonunda Tenedos'un boşaltılması ve tahkimâtın yıkılması üzerinde anlaşmaya varılmıştı. Görüşmeler sırasında Venedik, savunmasız kalan adanın I. Murad tarafından işgal edilebileceği sakıncasını ortaya atmıştır.

---

50 Silberschmidt, 104-105.
51 Silberschmidt, 109.
52 Silberschmidt, 109-110.
53 Silberschmidt 111-114.
54 Silberschmidt, 114.

Gelibolu Boğazı'nda kontrol, şimdi Osmanlılar tarafından Latinlere (Venedik, Ceneviz ve İstanbul'da ticaret kolonileri olan Fransız vb.) karşı kullanılabilirdi. Bayezid Gelibolu'yu kuvvetle berkittikten sonra gelip geçen gemilerin kontrol için limana yanaşmaları kuralını koydu; karşı gelen gemilere el koyuyor, tayfa bir tarafa ayrılıp mallar gözden geçiliriyor ve bir vergi (*mangaria*) ödenmeden ayrılmalarına izin verilmiyordu. Bu Hristiyanlar tarafından bir *rüşvet*, Osmanlılar için egemenlikten doğan bir haktı. Venedik, Bayezid'e bir elçi heyeti göndermeye karar verdi. Sultan, Batı Anadolu'yu işgal ettikten (1390) sonra, "deniz gâzîlerinin" Ege'de akınlara başlamasına izin vermişti. Elçilere verilen talimatta Venedik Senatosu, evvelce Ege'de Aydın ve Menteşe ile yapılmış olan ticaret andlaşmalarına[55] uyulmasını istiyordu.

Ege adaları, Midilli, Sakız ve Rodos ittifaka dahil oldu. Bayezid, bu adalara Anadolu'dan erzak ihrâcını yasakladı. Korsan faaliyetlerine (Umur Gazi zamanındaki gibi) izin verdi. Venedik, bu durumu fiilen bir savaş olarak algılamakta idi. Osmanlı ile daima uzlaşma halinde olan (1387 Osmanlı-Ceneviz Antlaşması) Pera Cenevizlileri, yeni koşullar karşısında Bizans ile kader birliği yapmaya hazırdı. Bizansla barış için arabuluculuk kabul edilmediği taktirde Venedik, bitaraflığını bir yana bırakıp Haçlı ittifakına katılma tehdidinde bulunuyordu. Sonuçta Venedik'in arabuluculuk politikası iflâs etti.

Ceneviz Levant deniz imparatorluğu, Pera merkez olarak Ege denizinde, Midilli, Sakız, Tuna nehri ağzında Licostomo, şap ihrâc ve üretim merkezi Yeni-Foça, Enez ve özellikle İran ipek ticareti limanı Kefe'yi içine alıyor ve genelde, Venedik ve Bizans'a karşı Osmanlılarla dostluk içinde bulunuyordu. Osmanlı ile yakınlık Ceneviz için hayatî bir nitelikte idi, Ege adaları, özellikle Pera (Galata) erzak ikmalini Batı Anadolu'dan sağlamakta; İtalyan kumaş sanayii için hayatî önemi olan ipek, pamuk ve şap hammaddeleri Osmanlı kontrolundaki yerlerden geliyordu[56]. Cenevizliler gemilerile Anadolu-Rumili arasında Osmanlı kuvvetlerini taşımada, Orhan zamanından beri önemli rol oynamakta idi[57]. Fakat Cenova, 1395'te Fransa kıralının egemenliğini tanıdığından Haçlı ittifakına sürüklenmiş bulunuyordu[58].

Venedik'in Karadeniz'de kolonisi Tana (Azak) ve Tebriz yoluyla İran mallarının varış noktası Trabzon'la ticareti bakımından, Boğazlardan serbest ve güvenli geçiş hayatî bir önem taşıyordu. Timur'un tahrib etmesinden (Eylül 1395) sonra Venedik'in Karadeniz'de zengin Tana ticaret merkezi, alınan önlemlerle yeniden canlandı[59]. Tana ile Venedik'in Ege'deki kolonileri arasında ikmal ve ulaşım sorunları önemini koruyordu. Çanakkale'de Osmanlı kontrolunu kırmak için Venedik savaş açamazdı, bu "imkânsız" görülüyordu[60]. Niğbolu'da Haçlı ordusunun uğradığı bozgundan (25 Eylül 1396) sonra Venedik, Tenedos'u berkitmek gereğini her zamandan çok gerekli görüyordu. Gelibolu'da üslenmiş Osmanlı donanmasına karşı senato, derhal Ege'ye sekiz kadırga gönderilmesi için karar aldı ve Tenedos'un berkitilmesi için Cenevizlilerle temasa geçildi, fakat anlaşma olmadı.

---

55 Bkz. Zachariadou, *Trade and Crusade.*

56 H. İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik Sosyal Tarihi*, I, çev. H. Berktay, İstanbul: Eren, 327-331.

57 Çanakkale Boğazı'ndan serbest geçiş, İstanbul ve Karadeniz'de ticaretleri itibariyle Ceneviz ve Venedik için hayati bir önem taşıyordu. XIV. yüzyılda bu iki Akdeniz deniz gücü iki kez savaşmışlardır (1351-1355 ve 1377-1381). İkinci savaş özellikle Gelibolu Boğazı'nı kontrol eden Tenedos (Bozca Ada) üzerinde egemenlik yüzünden çıktı. Venedik, adanın Türkler eline geçmesi tehlikesini öne sürerek Tenedos'ta yerleşmek ve tahkimât yapmak gerektiğini ileri sürmekte idi: bkz. "Orhan" DV IA.

58 Silberschmidt, 120-125.

59 Silberschmidt, 130-

60 Silberschmidt, 135.

Venedik, haçlı ordusuyla işbirliği amacıyla 1396 baharında bir donanmayı doğuya göndermişti. Venedik için Haçlı seferinin amacı, Bayezid'in İstanbul kuşatmasına son vermek, Karadeniz'de İtalyanların ticaretini korumak için Osmanlı donanmasını yok etmek ve "Boğazlardan serbest geçişi güvence altına almaktı". 8 kadırgadan oluşan Venedik donanmasının Haçlı seferi için görevi, boğazlarda Osmanlı kuvvetlerinin Anadolu'dan Rumili'ne geçmesini önlemekti; donanma komutanı Tommaso Mocenigo'ya verilen talimatta, "Gelibolu'ya karşı güvenliği sağlamak üzere" donanma ile boğazdan geçecek, İstanbul'a doğru yoluna devam edecekti. Osmanlı donanmasının Gelibolu'dan çıkıp Ege adalarına saldırısını önlemek Venedik'in asıl amacı idi[61]. İmparatorla anlaşma sağlamak üzere Bayezid'e, nerede ise Anadolu veya Rumili'nde, elçileri gönderilecek ve onunla imparator arasında barış sağlanacak, iki gemi Karadeniz'e gönderilecek, kalan 6 kadırga Gelibolu Boğazı'nda devriye gezecekti.

Kaptan Mocenigo'ya, bu zaman içinde Türklerle savaşa tutuşmaktan kaçınması, Bayezid'e gönderilen sefirleri alıp Haziran ortalarında dönmek üzere hareketi emredilmiştir. Özetle, Macaristan yanında Venedik'in Haçlı seferine faal biçimde katılmakta tereddüdü anlaşılmaktadır. İlkin, Ege'deki kolonilerinin güvenliği önde geliyordu. Sâniyen Venedik, Dalmaçya'da Macaristan ile çekişme halinde idi. Elçiler, Bayezid'in barış koşullarını imparatora bildirecekler, Osmanlı ile bir deniz savaşını arzu edilmemekle beraber, Osmanlı gemileri saldırırsa savaşa girip girmemesi kaptanın oyuna bırakılmıştı. Bu arada Manuel'in Macar kıralı yanındaki elçisi, Venedik'e geldi; efendisinin savaş gemileri hazırladığını bildirdi. Bir ay sonra da Macar elçileri Venedik'e ulaştı ve Macar-Bizans ittifakından söz edip Venedik'ten ittifak için vaadlerinin yerine getirilmesini istedi. Tedbirli Senato, Fransız ve İngilizlerin ittifaka katıldığını görmeden, kesin bir yanıt verilemeyeceğini açıkladı. Ancak donanmanın Haziran'dan sonra da doğuda kalabileceği kabul edildi. Macar kıralı, Haziran sonlarında İstanbul'da hazır olmayı umuyordu.

Bayezid, tüm Türkmen beyleri gibi Bizans şehirlerini teslime zorlamak için bilinen bir taktiğe baş vurmuştu: İstanbul iaşesi için, Osmanlı topraklarından gelen hububata muhtaçtı; şehri abluka altında tutan sultan sevkiyata son vermişti. Halkın baskısıyla İmparatorun isteklerine boyun eğeceğini umuyordu. 1396'da Venedik, gönderdiği gemilerle şehre önemli miktarda peksimet getirdi.

1396 Mart'ında 10 gemilik donanma Venedik'ten Bizans elçisi ile birlikte hareket etti. Donanmanın stratejisi şimdi tamamen değişmiş bulunuyordu. Yeni talimata göre, kaptan Mocenigo, ilkin Bayezid ile görüşme yerine imparatorla buluşacak ve onun plânına uyacağını bildirecek, donanmanın Bayezid'e korku vermek için gönderildiğini belirtecekti. Yeni talimatta Mocenigo'nun Gelibolu boğazını geçip hububatı İstanbul halkına eriştirmesi öncelikle emrediliyor, Bayezid ile görüşmeden söz edilmiyordu. Donanma, Sultan'ın koyduğu kurala göre Gelibolu'da durmayacak, bir an önce İstanbul'a varacaktı. Böylece, Sultan Venedik'in Bizans'ı destekleme kararında olduğunu görmeli idi. Herşey, Venedik'in Haçlı ittifakına katılma kararını göstermekte idi[62]. Venedik, Dalmaçya'da Skutari (Işkodra)'yı işgal ederek (Nisan 1396), Haçlı ittifakına katılmanın bedelini almış bulunuyordu.

Mocenigo, evvelâ Ege'de, varsa Türk korsanlarının kolonilere akınlarını önleyecek; sonra tüm donanma ile İstanbul'a hareket edecekti. Fakat Venedik herhalde açıkca haçlıların müttefiki görünümünden kaçınıyordu; bu da Bayezid'e bir gösteri idi. Sigismund'un Haziran'da İstanbul'da

---

61 Nicol, *The Last*, 336.

62 Silberschmidt, 155.

olacağı düşünülüyordu, fakat Fransız ve İngiliz birliklerinin gecikmesi plânda değişiklik gerektirdi. Plâna göre İmparatorun ve Bizans'ın donattıkları üç kadırga ile Venedik'in 8 kadırgası Çanakkale boğazında devriye gezip Bayezid'in, kuvvetlerini Anadolu'dan Rumili'ne geçirmesine karşı koyacaklardı. Gerekirse, Mocenigo karaya asker çıkarabilecekti. Karada Macar kuvvetleriyle işbirliği halinde Gelibolu ve Selânik'in zaptı planlanmıştı. Venedik donanmasıyla işbirliği sayesinde Bizans ve Macaristan, haçlı seferinden büyük kazançlar umuyorlardı. Bayezid'in imparatorluğuna bir ölüm darbesi vurulacaktı. Venedik senatosu, bu kertede bir harekât plânını tasvib etmedi. Donanmanın harekâtı hedefi Boğazlar ve Marmara denizi olmalı idi.

Mocenigo, Karadeniz'den gelecek Venedik ticaret gemilerini himaye için İstanbul'da beklemek zorunda kaldı. Kendisine Karadeniz'e çıkmaması emr edilmişti. Bayezid, geçiş noktası Gelibolu'da kuvvetlerini takviye ile meşguldü, bu kuvvetlerle aynı zamanda Hristiyan kadırgalarının serbestce geçişini önleyebilirdi[63]. "Bayezid, her tarafta son derece duyarlı ve hedefinin ne olduğunu iyi anlayan bir stratejist gibi hareket ediyordu[64]." İstanbul'u teslime zorlamak için tüm zahire sevkiyatını durdurmuştu. Bu ambargo yüzünden Ege'deki Venedik kolonileri (Girit, Mora'da Koron ve Modon), açlık tehlikesiyle karşı karşıya idi. Bayezid'in İstanbul'a ve kolonilere zahire yardımına karşı önlemleri, Venedik'i endişelendiriyordu[65]. Haçlı ordusunun Niğbolu'da bozguna uğraması bütün plânları suya düşürdü[66].

Amiral'in Ege'de deniz üssü, Tenedos idi; zaman zaman Çanakkale'de görünüyor, fakat Osmanlı kuvvetlerince bir taciz hareketiyle karşılaşmıyordu. Kontrol alanı Tenedos'tan Selanik'e kadar genişletilmişti. Gelibolu'yu berkitmek ve orada devamlı bir donanma bulundurmakla beraber, Bayezid'in tam kontrolu sağlayamadığı anlaşılıyor.

X. Niğbolu Savaşı (25 Eylül, 1396)

Nigbolu önündeki bozgun (25 Eylül 1396) akabinde Tuna yoluyla Karadeniz'e kaçabilen Sigismund, orada bekliyen bir Rodos gemisine sığınmış;[67] İstanbul'da bir Venedik gemisine binmiş, Rodos-Modon üzerinden Zara'da karaya çıkmış ve yurduna kavuşmuştu. Boğaz'da esir edilmeden geçmesi gösterir ki, Bayezid Boğaz'ı tam kontrolu altına geçirememişti. Gelibolu önünden geçerken Bayezid kıyıya Hristiyan esirleri dizmiş, "esirler, kırala kendilerini gelip kurtarmasını" haykırmışlar[68]. Gelibolu'da üslenen Osmanlı donanması zaman zaman çıkıp Ege'de Hristiyan kolonilerine saldırıyordu. Mocenigo, 2 Eylül'de 8 kadırga ile İstanbul önüne gelmişi, böylece İstanbul ve Pera'nın denizden erzak alması ve dayanması mümkün olmuştu. Venedik donanmasının varlığının, İstanbul ve Pera için gerçekten bir destek olduğu bir Pera belgesinde ifade edilmiştir[69].

---

63 Silberschmidt, 158.

64 Ibid.

65 İbid., 158.

66 Niğbolu Savaşı üzerinde bkz. Delaville Le Roulx, A.S. Atıya'nın eserleri, ayrıca N. Jorga, "La politique vénitienne dans les eaux de la Mer Noire", Academie, Bulletin de la section historique, no. 2-4; C. Manfroni "La battaglia di Gallipoli e la politica Veneto-Turca, 1381-1420", *Atenes Veneto*, XXV-2 (1902); K. Setton, *The Papacy and the Levant*.

67 Literatürde Tuna ağzında bekleyen bir Venedik gemisine sığındığı iddiasını Silberschmidt (159) düzeltir, çünkü der, Senato amirale Karadeniz'e çıkma emri göndermemişti.

68 Delaville, *La France*, 288.

69 Pera'dan 28 Ekim 1396 tarihli belge: Silberschmidt, 160.

Venedik stratejisi, Tenedos'u ele geçirip tam kontrol altına almak, tahkim etmek, İmparatorun ve Cenevizin Bayezid'le bir anlaşma yapmasını engellemek, Osmanlı donanmasının Gelibolu üssünden çıkıp Ege Denizi'nde Venedik kolonilerine karşı akınlarını önlemek ve Mora'daki yeni kazançların (Argos ve Nauplion) korumaktı[70]. Nigbolu zaferi (1396) akabinde Sultan Manuel'den İstanbul'un teslimini istedi. Az sonra Boğaz'da büyük bir hisarın (Güzelce-Hisar, Anadolu Hisarı) inşasını gördüler[71]. Hisar hem Boğaz'dan geçişi güvence altına alacak, hem de İstanbul kuşatmasında bir üs görevi yapacaktı.

Osmanlı kuvvetleri Bizans ile Pera'yı o kadar sıkı abluka altına almıştı ki, şehrin kara ile bağlantısı kesilmiş, karadan iaşesi imkânı kalmamıştı. Bu ablukada Türk gemileri de rol almışlardı; Silberschmidt[72] denizden Türk ablukasının Haliç'e kadar ilerlemiş olabileceğini düşünüyor. Eylül 1396'da Türklerin Pera'yı kuşatmada olduklarına dair bir kayıt vardır, bu kuvvetler Bayezid tarafından Niğbolu seferi için geri çekilmiş[73]. Senato, bozgun haberi üzerine imparator Manuel'in umutsuzluk içine düşmemesi ve talihsiz bir karar almaması için Mocenigo'ya yeni talimat gönderiyor. 1397 başında Mocenigo, hala Levant'ta idi. Nihayet, Pera'nın savunmasız kalmaması için Mocenigo'ya 2 kadırgayı doğuda bırakma emri gönderildi[74].

Niğbolu bozgunu üzerine Bizans imparatoru Manuel bütün umudunu kaybetti ve İstanbul'u bırakıp şehri Venedik himayesine terketmeyi önerdi. Venedik onu bundan vazgeçirdi ve Sultan ile anlaşma yapmasını, fakat görüşmelerde kendi elçilerinin hazır bulunmasını istedi.

Nigbolu zaferinden sonra sultan Boğazı'ı Yoros'dan[75] (Anadolu Kavağı tepede büyük kale) geçti. Bizans'ın Şile kalesini teslim aldı[76]. Bursa'ya vardı. Bayezid o zaman, İstanbul Boğazı'ndan serbest geçişi ve İstanbul kuşatmasını güvence altına almak için Anadolu sahilinde bir kale yapma kararı verdi. Osmanlı rivâyetinde[77], Bayezid'in Kara-Ferye'de(?) oturup "dört yana akıncılar salup yakıp yıkması", Nigbolu savaşından (1396) sonra zikredilmiştir. Bizans ve Batı kaynaklarına göre Sultanın Kara-Ferye'de ikameti 1393-1394 kışındadır[78]. Güzelce - Hisar (Anadolu Hisarı) kısa zamanda yapılmıştır, akabinde "İstanbul Tekvuruna (II. Manuel) adam salıp eyitti: İstanbul bize gerek oldu, boşalt ver; yoksa vaktüne hazır ol, uş vardım, dedi, Tekvur bu haberi işidüp fi'l-hâl elçi gönderip harâca itâ'atedüp hünkâra tazarru'ât edüp çok yalvarıcak Sultan Bayezid dahi şol vechile râzı oldu kim İstanbul'un içinde Hünkârın kadısı oturup bir müslüman mahallesi ve bir mescid ola ve her yılda on bin flori dahi harâc vereler ve bu tarîk üzere sulh olundu. Andan Hünkâr buyurdu: Tarakcı Yenicesi (Taraklı)'nin hisarı (ve Göynük) halkını köyüyle sürüp İstanbul'a getirdiler, bir yerinde müslüman mahallesi kılıp ve ortasında bir mescid yapdırup ve bir kadı nasb olundu. Emr-i şer' icrâ olurdu. Sonra Bayezid Hana Timur vâkıası olıcak Tekvur ol mahalleyi bozup mescidi yıkdı, şimdi dahi ol halkdan vardır, (Aşpz. 61. Bâb: şimdiki demde ol halkdan Tekfur-Dağı'nda bir köy vardır, Göynüklü derler) anların nesline Göynüklü derler. Bu vâkı'a Hicretin yediyüz doksan sekisinde (16 Ekim-5 Eylül 1396) vâki' oldu".

---

70 Nicol, *Byzantium and Venice*, 336.

71 Nicol, *Venice*, 337.

72 Silberschmidt, 162.

73 Silberschmidt, 163.

74 Silberschmidt, 177.

75 Neşrî'yi yayınlayanlarda I, 328: "yürüsüye" (?).

76 Boğaz'ın aşağı kısmından geçmeyi tehlikeli bulmuş olabilir; İstanbul Boğazından güvenli geçiş o zaman Yoros-Şile olmalı.

77 Aşpz. 62. Bâb; Neşrî, I, 330.

78 Barker, 114.

Bozguna rağmen Sigismund, intikam için hemen yeni bir Haçlı seferi hazırlamaktan söz etmekte idi[79]. Venedik çekingen davrandı, Kıral'a artık güvenilmiyordu. Manuel ve Pera Cenevizlileri, Sigismund ve Venedik'in karşı koymalarına rağmen Bayezid'e, görüşmeye hazır olduklarını bildirdiler. Bayezid, İstanbul kuşatmasını şiddetlendirerek İmparatora ders vermek istedi. İstanbul'un hemen karşısında Silivri kalesi işgal edildi. Venedik, Yunanistan'da zengin Argos kalesinden kovuldu. *Serenissima*, Bayezid'e karşı her tarafta topyekûn bir mücadeleyi düşünmeye başladı, özellikle "Boğazlar müttefik hristiyan kuvvetlerince ele geçirilmeli idi[80]."

Bayezid'in, Niğbolu zaferinden sonra Haçlılara katılmış olan Bizans ve Venedik üzerine yüklenmesi beklenirdi. "Boğazlar meselesi günün meselesi idi. Gemilerin Boğazlarda serbest geçişini sağlamak için Venedik'in gerekli önlemleri almasını herkes haklı görmeli idi[81]." 1396-1397 kışında Cenova'ya bir elçilik heyeti gönderildi ve Tenedos adasının Venedik tarafından işgali ve istihkâmlarla berkitilmesi için anlayış beklendi. Nigbolu bozgunundan sonra yeni koşullar dolayısile Cenova'nın bu isteği kabul edeceği umuluyordu. Bu, Bizans için de yararlı olacaktı. Elçiye verilen talimatta, "denizlerde Türk etkinliğinin artmış bulunması[82] ve Gelibolu'nun kuvvetle berkitilmiş olması" Tenedos'da önlem alınmasını gerekli kılmaktadır, denmektedir. Öte yandan, Bizans ve Pera Cenevizlileri, Bayezid'e karşı düşmanca bir tavır almayı olanaksız gördüler ve Sultan'la barış görüşmelerine başladılar.

Özetlemek gerekirse, Türklerce Gelibolu Boğazı'nın berkitilmesi, geçişin kontrolu iddiasına karşı Boğazların serbestliği sorunu, 1390-1396 döneminde uluslararası bir sorun olarak ortaya çıkmış bulunuyordu. Boğaz'ın iki tarafında egemenlik sahibi olarak ve Anadolu-Rumili arasında gidiş-geliş güvenliğini güvence altına alma gereği dolayısile, Osmanlı kendini haklı görüyor, Gelibolu'yu berkitiyor ve yabancı gemilerin Gelibolu'ya uğrayıp izin alma mecburiyetini koyuyordu. Buna karşı Bizans ile ilişkisi, Karadeniz'de kolonileri ve hayatî ticarî ilişkileri bulunan Ceneviz ve Venedik, geçişlerin serbest olması noktasında ısrar ediyorlardı. 1390'larda, buna ek olarak Bizans devletinin varlığı ve bağımsızlığı, Hristiyan Avrupa tarafından benimsenmişti, Osmanlı sultanı ise, imparatorluğun Anadolu-Rumili parçaları arasında güvenli geçişi, hayatî bir sorun olarak 1394'de Kara-Ferye toplantısında açıkca ortaya atmış, red cevabı üzerine gelip İstanbul'u kuşatmıştı. Bu durum karşısında Bizans, konuyu Avrupa'da uluslararası platforma taşımış, Avrupa ayaklanmış, 1396 haçlı seferinde iki görüş çarpışmış, savaşı kazanan sultan Bayezid Bizans'a yeni koşulları kabul ettirmişti (Kadı ve Türk mahallesi). Böylece, Boğazlar ve İstanbul sorunu, bir bütün olarak Osmanlı sultanı tarafından bir çözüme götürülmek istendi. Fakat Timur istilâsı, *Fetret* ve Avrupadan yeni Haçlı seferleri dolayısile bu çözüm şekli Fâtih'e kadar (1453) ertelenmiştir.

Venedik, Nigbolu'dan sonra Boğazlar ve İstanbul üzerinde Osmanlı çıkarına gerçekleşen çözümü kabul etmedi; Haçlı propagandasına devam etti, feodal Fransa'yı harekete geçirmeyi (Boucicaut seferi) başardı; 1397-1399 döneminde Boğazlar bölgesinde Osmanlı'ya karşı bir sıra deniz harekâtı görüldü.

Nigbolu Haçlı saldırısından sonra Bayezid isteklerini ısrarla yeniledi ve İstanbul ablukasını sürdürdü. 1397 baharında Venedik Karadeniz limanlarından çok miktarda buğday getirdi, bu yardım Bizans direncini güçlendirdi. Öte yandan, Pera Cenevizlileri etkin bir direnç gösteriyordu.

---

79 Silberschmidt, 168.

80 Silberschmidt, 170.

81 Silberschmidt, 171.

82 Menteşe Aydın, Saruhan donanmaları 1390'da Osmanlı hizmetine girmişlerdi.

Bu koşullar karşısında, 1397'de Bayezid bir ateşkese razı olmuş görünüyor ve kuşatmada bir gevşeme tahmin ediliyor. Göz tanığı Clavijo, Osmanlı kuşatmasının o kadar etkin olmadığın kanısında[83]. Hakikatte Bayezid o tarihte, Anadolu'da Karamanoğlu Alâeddîn'e karşı hareket etmek zorunda kalmıştı (Karaman-Bizans ilişki halinde idi). Karamanoğlu'nu idam etmiş, ülkesine ilhak etmiştir (1397 sonbaharı). 1397'den sonra İstanbul ablukası devam etti. Bu arada Venedik, Bayezid'e elçi göndererek (Haziran 1398) barış girişimde bulundu. 1397 Nisan'ında Senato, Manuel'den şehri terk etmek isterse, İstanbul'u Venedik'in eline bırakması ve Imbros (İmroz) ve Limnos (Limni) adalarını Venedik'e teslim etmesini istedi[84]. Öte yandan, Sigismund yeni bir Haçlı ordusunu başına geçeceğini ilân ediyordu. Karaman seferi akabinde 1398 yazında sultan Gelibolu'dan donanmayı göndererek kuşatmayı şiddetlendirmiş, İstanbul'un düşmek üzere olduğunu düşünen Venedik Senatosu, Körfez Kaptanı'na İstanbul savunmasına katılma emri vermiştir[85]. Manuel, şimdi kurtuluşu ancak Batı'dan yeni bir Haçlı seferine bağlıyordu. Bu amaçla Avrupa'ya hareket etti. Mora'da ailesi ve kardeşi için Venedik topraklarına sığınma talebinde bulundu[86].

Umutsuzluk içinde bulunan imparator Manuel, Venedik'e İstanbul'u gelip işgal etmesini önermişti. Venedik, güçlü Osmanlı devletiyle doğrudan doğruya karşı karşıya gelmenin tehlikelerini hesab ederek öneriyi kesin bir dille reddetti[87]. Venedik'te, İstanbul'un ve Pera'nın daha o zaman Türklere teslim olduğu söylentisi yayılmıştı[88]. Bayezid'e direnmesi için imparatora cesatlendirici vaadlerde bulunuldu. Venedik'in 20 kadırgadan oluşan bir donanması, harekât üssü Agriboz adasında konuşlanacaktı. Donanma 1397'de doğuya doğru yelken açtı.

Venedik bir yandan Manuel'i Osmanlı'ya karşı direnmeye teşvik ederken, öbür yandan doğrudan sultan ile görüşmelere başladı. Bizans ve Pera'nın Bayezid'le anlaşma yapmasını önlemek, onları yalnız ve desteksiz bırakmamak düşünülüyordu. Bayezid ("Baysitus bey magnus admiratus") ile diplomatik görüşmelerde elçilere tam yetki verildi: Bizans ve Pera'nın güvenliğ sorunu yanında Venedik, yeni ele geçirilen Argos, Nauplion, Atina, Drac, Scutari (Işkodra) konularında da Bayezid'den güvence sağlamaya çalışacaklardı. Ege Denizi'nde Türk korsan gemilerinin faaliyeti yine iki taraf arasında görüşülecek sorunlar arasında idi. Elçilere verilen talimatta, bu konuda sultandan güvence alınırsa, Boğazlar ve Marmara'nın Osmanlı donanmasının kontroluna bırakılacağı vaad ediliyordu. Venedik bu konularda sultandan sağlayabildikleri kazançlar karşılığında, zaten kaybolmuş bir konuda, Bizans'ın kurtarılması davasından vaz geçebilirdi.

Venedik'te, Bizans feda edilirse İstanbul'u ele geçiren Sultan öteki konularda Venedik'e güçlük çıkarmaz umudu vardı[89].

Gerçek yardım Fransa'dan geldi. Niğbolu'da esir düşmüş biri, Mareşal Boucicaut iki kalyonda 1200 kişilik bir kuvvetle İstanbul'a hareket etti (26 Haziran, 1399). Yolda kendisine Venedik, Genova, Rodos ve Midilli'den başka kuvvetler katıldı, Haçlı donanması Tenedos'ta toplandı ve Boğazı geçip İstanbul'a varmak için hareket etti. İstanbul'da sevinçle karşılandı. Haçlı kuvveti İstanbul etrafındaki Türk kuvvetlerini bertaraf edip İzmit üzerine yürüdü, sahilde Türkler elindeki kasabalara saldırdı. Manuel'in tarihcisi Barker'e göre, bu harekât "yüzeysel değerde geçici bir

83 Barker 148, not. 40.
84 Barker, 146.
85 Barker, 149.
86 Barker, 170.
87 Silberschmidt, 176.
88 Silberschmidt, 178.
89 Silberschmidt, 181.

akın" olmaktan ileri gitmedi[90]. Boucicaut, daha büyük bir Haçlı ordusu için Manuel'e, Fransız kıralı yanına gitmesini tavsiye etti. Ona, Fransız Kıralının bağımlılığını kabul etmesi önerilmiş (Aralık 10). Aralık 1399'da Manuel, İstanbul'da yerine yeğeni VII. Yuannis Paleolog'u bıraktı, ailesini yanına alıp Boucicaut ile beraber Avrupa'ya hareket etti[91]. Manuel, Venedik ve Milano'dan sonra Paris ve Londra'yı ziyaret etti. Her gittiği yerde Doğu Roma İmparatoru, merasimle karşılandı. Fakat Manuel, vaadlerden birşey çıkmayacağını anladı[92]. 29 Ocak 1402'de Timur tehlikesi belirince Venedik kendisine acele İstanbul'a dönmesi tavsiyesinde bulundu.

İmparator Avrupa'da uzun süren ikametinde bir saraydan ötekine koşarken İstanbul'da Patrik Kiev Rus metropolitenine yardım istediği mektubunda durumu şöyle tasvir etmekte: Kutsal Basileus Frank diyarınca İstanbul ve Hristiyanlar için yardım ve askeri ittifak sağlamak için gitti, düşmanımız (Bayezid) oradaki hükümdarların ittifakını ve şehrimizi korumak için Frenk diyarında asker toplamakta olduğunu işidince bize karşı kızgın harekete geçti. Şimdi bizler her zamandan ziyade yardımlarınıza muhtacız[93]. Bu arada Bayezid, Manuel yerine İstanbul savunmasını üzerine almış bulunan VII. Yuannis'e çekici öneriler gönderip şehri teslim etmesini umuyordu. Venedik, Yuannis'i destek sözü veriyor[94], Bayezid'in kuvvetlerine karşı harekete geçmeye hazırlanıyordu. 1402 Şubat'ında Senato, Ege'de Rodos şövalyelerini Sakız Cenevizlileri ve Arkipelago Dükü ile Bayezid'e karşı ittifak görüşmelerine başladı.

Bayezid Edirne'den VII. Yuannis'e (Manuel şehrin savunmasını ona bırakmıştı) şehri teslim etmesini istiyor, şu ültimatomu veriyor: "Ben Manuel'in İstanbul'dan ayrılmasını senin için değil, kendim için sağladım. Şayet dostumuz olmayı arzu ediyorsan, oradan çekil, sana istediğin eyaleti veririm. Peygamberim şâhidim olsun ki, kimseye aman vermiyecek, herkesi mahvedeceğim" diyordu[95]. İspanyol elçisi Ruy Clavijo 1403-1406'da yazdığı sefâretname'de diyor ki, Manuel dönüşte yegeni Yuannis'in Bayezid ile gizli bir anlaşma yaptığını işidince küplere binmiş[96]. Bayezid ona Selânik valiliğini önermiş (Selânik 1387'den beri Osmanlıların elinde)[97]. Manuel, Avrupa'dan dönüşte onu Limnos adasına sürgün gönderdi (Yuannis, öl. 1408 Eylül).

Bayezid'in baskısı karşısında Venedik Senatosu İstanbul'a âcilen yardım kararı aldı. Fransız ve İngiltere'nin harekete geçeceği hakkında haberler bu kararda etkili oldu[98]. 1401 Ağustos'unda Gelibolu'da hareket eden bir Türk donanması Venedik donanmasının yolunu kesti. Bayezid biran önce İstanbul ablukasını bir sonuca vardırmak istiyordu, çünkü Doğu'da Timur tehdidi artmıştı.

---

90 Barker, 163.

91 Manuel bu seyahatinde yazdığı mektuplar, Barker'de özetleri, 395-439.

92 Barker, 185, 193.

93 Barker çevirisi, 202-203.

94 Barker, 204.

95 Doukas ve Pseudo-Spharantzes'e göre VII. Yuannis Bayezid'le bir anlaşma yapmış: Barker, 205, not. 7, bunu mümkün görmez, öte taraftan Venedik Senatosu, Yuannis'e "boş vaadler" yaptığını kaydetmiştir.

96 Nicol, *The Last*, 321.

97 Rumların Selânik'i 1391 veya 1394'de geri aldıklarına dair rivâyetler ispat edilememiştir. Bayezid'in Selânik'e özel bağışlarda bulunduğuna dair kayıtlar var (Nicol, *The Last*, 321). Osmanlı sultanı şehrin kendi memurları altında idare edilmesine izin vermiş; bunu 1387'de şehrin *ahdnâme* ile Çandarlı Halil'e teslim olduğu zaman kabul edilmiş olması kuşkusuz. Bu haberi veren Peskopos Isidore Glabas, şehirde Hristiyan çocukların Yeniçeri ocağı için toplandığını kaydeder. Ancak 1403'te Süleyman Çelebi zamanında Selânik resmen Rumlara geri verildi.

98 Barker, 206.

Timur İlhanlılar'ın vârisi olmak iddiasında idi[99]. Anadolu'da kendisine sığınmış beylerin kendi himaye ve egemenliğini tanımış olduklarını ileri sürerek Bayezid'i tehdit etmekte idi. Bayezid ise, kendisinin Selçuklu sultanların halefi, "Sultanu'r Rûm" olduğunun ileri sürerek[100] tüm Anadolu'da hâkimiyet iddiasında idi. Bayezid 1398'de Sivas sultanı Kadı Burhaneddin'i bertaraf edip ülkesini ve Memlüklerden Malatya bölgesini almıştı. Ertesi sene Hindistan seferinden dönen Timur, Anadolu'ya girdi, Sivas'ı ve Malatya'yı aldı. Bayezid'i hakaret dolu mektuplarla tehdit etti.

Haçlı projesinden haber gelmeyince, İstanbul'da VII. Yuanis Bayezid'le gizli pazarlıklara girmiş görünüyor. Bir rivâyete göre 1401'de[101] İstanbul halkı Bayezid'e seçkinlerden oluşan bu heyet göndermiş. Ablukanın neden olduğu ağır koşullar halkı ve Patriki Bayezid ile bir anlaşmaya götürmüş olmalı. Selânik misâli gözönünde idi. 1407'de Patrik Matthaios bir vaazında kuşatma hakkında ilginç bilgiler sağlamakta[102], demektedir ki "altı yıldır kuşatma altında açlık, aralıksız savaş, tehlike içinde, dostlarımız akrabalarımız esir alınıyor, boğazlanıyor... Bu nedenle bunca kötülüğün nedenini gözden geçirmek zorundayız, bir zamanlar bir cennet olan bu ulu kentin eski güzellikleri gitmiş, bir harabe onun yerini almıştır... bunun nedeni bir sürü günahlarımız yüzünden Yüce Tanrının sonsuz sevgisi hiddete dönmüştür. Allah korkusu kalmadı (hertürlü günah ve cinayet işleniyor). Yalnız kılıç bizim canımızı almakla kalmıyor, korkunç bir kuşatma, son derece acımasız bir açlık bunları hep günahlarımız yüzünden çekiyoruz, topraklarımızın nimetinden mahrum olduk ..... birbirimize karşı sevgiyi unuttuk..... çoğumuzun dikkatinden kaçmamıştır ki, ben de ne kadar haksız yere iftiraya uğradım..... beni haksız yere suçladılar, fakat şimdi, benim hareket tarzımı kötülemekten ibaret esas konuya gelirsek, bunu sus geçersek bu yalnız benim değil Tanrının kilisesinin tahribine sebep olabilir. Öyle iddia olunuyorki ben Emir (Amiras)'a birisini göndermişim, Ulu Şehir (İstanbul) zapt olunduğu takdirde kendi güvenliğim hakkında tertip almışım. Bu bence İsa Peygamberin kendisine açıkca hiyanetten başka bir şey değildir ve kendi güvenliği için dinsizlerin şehri almalarını teşvikte bulunan, böylece hemşerileri son derece umutsuzluk içine atan biri açıkca hiyanet içindedir". Bütün bu suçlamalar arkasında bir gerçek olmalıdır. Patrik, Matthaios kuşkusuz Selânik'in teslimden sonraki durumunu göz önünde tutarak Osmanlı idaresinde kendi durumunda bir değişiklik olmayacağına inanmış olmalı. Hatırlamak gerekir ki, kendiliğinden teslim olan şehirlere Osmanlılar bir ahdnâme vererek halkın can ve mal güvenliği ve dinlerini serbestce icra etmeleri hususunda Tanrı önünde yeminle garanti verir ve bu söze dinî bir sadakat gösterirlerdi. Selânik bu biçimde *'ahdname* ile teslim alındı, Selânikliler şehri vezir Hayreddin'e teslim ettikleri zaman (uzun abluka 1383-1387) o zaman orada vali olan Manuel'i desteklemediler ve Manuel deniz yoluyla kaçmak zorunda kaldı[103]. Şehri terk eden dini adamları geri döndüler, herşey eskisi gibi cereyan etti. Kuşkusuz 1401'de Patrik Matthaios bu durumdan haberdar idi. Kendisine karşı yöneltilen ihanet suçlaması sebepsiz olmmalı, şehir düştüğü takdirde onun Bayezid'den Patriklik için güvence istemiş olması tabiidir. Aynı konu, İstanbul fethedildiği zaman Fâtih'in başpeskopos Scholarios'u Patrik atamasında görülecektir.

---

99 Timur, Barlas kabilesinden Karaçar soyundan iner, Karaçar, Barlaslardan bir emirdir, Cengiz soyundan değildir. Barlas veya Barulas kabilesi Türkleşmiş Mogol kabilelerindendir (Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, İstanbul 1927).

100 Bu iddia Osman Gazi'ye atfolunur.

101 Barker, 207, not 14.

102 Barker, 207.

103 Ayrıntılar, Barker, 59-61, 446-456.

Osmanlı beyinin himâyesi altında sayılan VII. Yuannis'in Sultan'la anlaşıp şehri teslim edeceğine dair söylentiler almış yürümüştü[104]. Yuannis'in, evvelce düşünüldüğü gibi, şehre bir kadı yerleştirilmesine ve Silivri (hisarı) dahil İstanbul etrafındaki toprakları vermeye razı olarak Bayezid'le anlaştığı hakkında Doukas'ın kaydı bir gerçeği ifade etmiş olmalıdır[105]. Bu takdirde Bayezid, İstanbul'u doğrudan ilhak etmese bile egemenliğinin tanındığına, böylece Batı'dan Haçlı seferi planlarının düştüğüne inanabilirdi (Osmanlılar bir yeri feth edince ilk iş olarak bir kadı ve bir subaşı tayin ederlerdi). Hatta, 1401 yazında Yuannis'in Bayezid'le bir anlaşma imzaladığı öne sürülmektedir[106]. Olaylar, Manuel'in Avrupa'da uzun ikameti, Batı'dan ikinci bir haçlı seferini harekete geçirme girişimlerinde başarısızlığı, Patrik ve Yuannis'in gizli anlaşma aradıkları hakkında şehirdeki söylentiler, bütün bunlar 1401'de bir anlaşma yapılmış olduğuna ait iddiaları teyit etmektedir. Timur tehdidi altında Bayezid'in de, 1394'deki isteklerinin kabulü takdirinde ablukayı kaldırmayı kabul edeceği, olayların gidişatıyla uyuşmaktadır[107]. Bizans için bu en uygun çıkış yolu idi. İstanbul'da Kadı'nın varlığı, Bizans için Bayezid'in algıladığı egemenlik anlamını taşımıyordu[108]. Timur'un Anadolu'da Osmanlıya karşı müdahalelerini Bizans ve Venedik ilgi ile izliyorlardı[109]. Bayezid'e karşı VII. Yuannis ve Cenevizlilerin Timur ile ilişkiye girdikleri hakkında 1403'te Clavijo'nun tanıklığı kuşkusuz bir gerçeği yansıtmaktadır[110].

VII. Yuannis'in İstanbul'u teslim etmeye hazırlandığı bir[111] anda Bayezid'in Tumur'un eline esir düştüğü haberi geldi. Venedik Senatosu Girit'teki kaptan Tommaso Mocenigo'ya Gelibolu'yu zapt etme imkânını ciddî biçimde araştırması talimatını gönderdi (30 Ekim 1402). Timur'un Boğaz'dan geçmesini önliyecek öneriler ele alındı[112]. Timur'un İzmir'i aldıktan sonra (Aralık 1402) Avrupa'ya geçebileceği korkusu vardı. Bozgun Osmanlı ordusundan Rumili'ye kaçmak istiyenlere, ilkin Cenevizliler, sonra Rumlar ve Venedikliler yardım ettiler, yahut onları soymaya çalıştılar[113] Manuel, Türklere şimdi bu fırsatta bir haçlı ordusunun son darbeyi edebileceğini düşünüyor[114], bu amaçla faaliyetine devam ediyordu. Edirne'de yerleşen Süleyman, VII. Yuannis ve Venedik'e elçiler göndererek barış ve uzlaşma arıyordu (Aralık, 1402).

---

104 Barker, 201.

105 Barker, ibid.

106 Bkz. Barker, 201, not 3, Dölger'in böyle bir anlaşmaya dair düşüncesi, Loenertz ve Barker tarafından reddolunmaktadır.

107 Bkz. Barker, 201, not 3 ve 205, not 7; bkz. Barker'in eserine yazdığım kritik (*Archivum Ottomanicum, Critica*, III, 272-285).

108 Şehir'de gerçekten *Göynük* ve *Taraklı* halkıyla birlikte bir kadının yerleştiği Osmanlı rivâyetinden (Anonim *Tevârîh*, N. Azamat yay. 31) anlaşılmaktadır. Bayezid Ankara'da Timur'a esir düşünce bu halk ve kadı şehirden çıkarıldı. Göynük ve Taraklı Rum halkı müslüman olmuş, fakat dillerini unutmamışlardı. İstanbul'a sürgünde onların seçilmiş olması tabiidir. İstanbul'da bir Türk kolonisi ve kadının yerleşmesi konusu Barker'e göre (85-87) 1391'de gündeme gelmiştir; bu olgu, VII. Yuannis ile 1401'de yapılan anlaşma ile gerçekleşmiştir.

109 Barker, 508.

110 Bkz. Barker, 214-215, 504-509.

111 Barker, 212-217.

112 İbid., 217 not. 24.

113 İbid, 218.

114 Barker, 222.

Manuel'e, İstanbul'u terk etmesi bir çok kez önerilmişti. Onun Avrupa'ya gidip üç yıldan uzun kalması İstanbul'un geleceğinden umudunu kestiği, şehri büsbütün terk ettiği biçiminde bir yorumu haklı gösterebilir. Bir ara bunu ciddi olarak düşündüğünü Venedik belgeleri yinelemiştir[115].

XI. Timur ve Bayezid

1402 Timur darbesi (Ankara Savaşı, 28 Temmuz 1402) herşeyi değiştirdi. Osmanlı ülkesi Bayezid'in oğulları arasında parçalandı. İstanbul ablukası son buldu; Venedik, Gelibolu'yu ele geçirmek için planlar yapmaya başladı. Manuel'e İstanbul'a dönmesi için haber gönderdiler. Haçlılardan İzmir'i almış olan Timur'un şimdi İstanbul üzerine yürümesinden korkuluyordu. Manuel, Paris'ten 21 Kasım 1402'de İstanbul'a dönmek üzere hareket etti. Yolda oyalandı, Rumili'ne geçerek Edirne'de yerleşen Osmanlı "sultanı" Süleyman Çelebi elçisini göndererek barış arzusunda olduğunu bildirdi, Süleyman Venedik ve Bizans ile acele bir uzlaşma arıyordu.[116] Bizans diplomasisi, Türklere karşı Rumili'ndeki Hristiyan hükümdarları da harekete geçirmeye çalışıyordu. Venedik ve Ege'deki Hristiyan Koloniler (Sakız Cenevizlileri, Rodos Şövalyeleri vb.) VII. Yuannis ile birlikte biran önce Türklerle müzakerelere başlamak arzusunda idiler. Görüşmeler hızla neticelendirildi ve daha Manuel dönmeden Gelibolu'da Bizans elçileriyle yapılan görüşmeler sonunda antlaşma imzalandı (görüşmeleri kuşkusuz, Süleyman'ın "veziri Çandarlı Ali" yürütüyordu). 1403 Ocağı veya Şubat başında Bizans, Venedik, Ceneviz, Rodos, Sakız, Sırbistan ile imzalanan Gelibolu antlaşması başlıca şu maddeleri içeriyordu: Bizans, Selânik'i, Karadeniz'de Mesembria (Misivri)'yı, Marmara sahilinde Hereke, Pendik vb. alıyor ve Timur gelirse, Süleyman İstanbul'a yardım vaadinde bulunuyordu. Selânik'in terki, Türkler arasında son derece üzüntüye neden olmuş, Süleyman'ın gözden düşmesi ve tahtı kaybetmesinde başlıca nedenlerden biri olmuştur. *Düstürnâme* bunu özellikle belirtir:

Salenik elden çıkardı ol emîr
Anı İstanbul Tekfûru alır

"Bizans artık Osmanlı'nın haracgüzârı değil, metbu'u (*suzerain*) oldu[117]." Nicol'un bu abartılı ifadesini şu durum kısmen açıklar: Manuel, Osmanlı sultanlığını birleştirmek için Bayezid'in oğulları arasındaki uzun mücadeleden (*Feterât* 1402-1413) yararlanmasını bildi. Özellikle, Boğaz'da gidiş-gelişi kontrol altında tutarak Çelebilerden herbirini kendisine bağlı tutmaya çalıştı[118]. Bununla beraber, Osmanlı tehlikesini hiçbir zaman unutmayan Manuel, 1403'te Batı dostlarına elçisini göndererek Türklere karşı birlik politikasına devam etti.[119] Timur, Anadolu'da büyük küçük tüm beylere ve Bayezid'in oğullarından herbirine *yarlığ*lar göndererek kendi egemenliği altında varlıklarını sürdürmelerini istedi. Çelebi Mehmed Amasya'da onun adını taşıyan bir gümüş sikke bastırıp egemenliğini tanıdığını gösterdi. Venedik, elçi Suriano'yu gönderip Gelibolu antlaşmasını imzaladı. Manuel, antlaşmayı İstanbul'a dönüşte öğrendi (Venedik'ten ayrılışı Nisan 1403). Vene-

---

115 Barker, 194-195, 148-199.

116 Ş. Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri,* 234-238; G. Dennis, "Treaty of 1403".

117 Nicol, *Venice,* 147: "From being the tribut-paying vassals of the Turks, the Byzantines had become their suzerains".

118 Bkz. İnalcık, Barker'in kitabı üzerinde tenkit yazısı: *Archivum Ottomanicum,* III.

119 Nicol, *Venice,* 148.

dik ve Ceneviz kadırgalarıyla Gelibolu'ya vardı, orada VII. Yuannis ve Süleyman kendisini karşıladılar.

XII. Fetret Dönemi (1402-1413), Bizans Diplomasisi

Selânik, antlaşma gereğince Bizans'a geri verildi. Manuel kendisini İstanbul'da üç yıldan fazla temsil etmiş olan yeğeni VII. Yuannis'i Selânik valisi atadı ve işleri tam bir otorite ile ele aldı. Venedik, bunalım boyunca yaptığı yardımların bedeli olarak Tenedos'u ele geçirmek için diplomatik girişimlerini yeniledi. İmparator bir süre direndikten sonra adanın tahkim edilmesi koşuluyla geriledi. Tahkimât giderleri Bizans, Venedik ve Ceneviz tarafından ortaklaşa karşılanacaktı. 1405'de Rodos, adada masrafı karşılayarak bir kale inşa etme önerisinde bulundu. Venedik, adada tam egemenlik iddiasında idi. 1406'da imparator, Pera Cenevizlileriyle beraber adanın berkitilmesi tasarısını ortaya attığı zaman Venedik, buna sert biçimde karşı çıktı[120]. Tenedos, Boğaz ve Karadeniz demekti.

Manuel 2 kadırgasıyla Boğaz'da kontrolu sağlamaya çalışıyordu. Bizans Boğaz'da devriye işinin çok masraflı olduğunu, bu sebeple Balkan devletlerini ve Venedik'i masrafa ortak yapmak için eskidenberi çaba harcıyordu; İmparator Venedik gemilerinin Gelibolu ve Boğazdan gidiş-gelişte Türklere yardım ettiğini hatırlattı. Gerçek olan, Venedik, Levant'ta ticaretini tehlikeye sokmaktan çekiniyor, Türklerle barışçı ilişkilerini bozmak istemiyordu. Senato, 1409'da Süleyman'a bir elçi gönderdi, Boğaz'da trafiğe engel olmadıklarını bildirdiler. Süleyman ile Mehmed arasında sultanlık mücadelesi şiddetlenince, 1409'da İmparator Venedik'ten sekiz kadırga gönderip takviye istedi. Bizans gibi Venedik, iki şehzadenin Rumili ve Anadolu'da ayrı ayrı kalmasına, ülkenin bir sultan idaresinde birliğe gitmesine karış idiler[121]. Türklere karşı Boğazı kapalı tutma çabalarını Venedik genel bir politika olarak onayladı, fakat kadırga göndermeyeceğini, ilgili öteki hükûmetlerin katılması gerektiğini bildirdi. Geçmişte Batı Anadolu Beyliklerine karşı Bizans, Venedik, Ceneviz, Rodos arasında ittifaklar yapılmıştı. Fakat işler karışınca, Tenedos ile İstanbul Boğazı arasında sefer yapan tüccar gemilerindeki askeri arttırdılar. Süleyman'ın ölümü üzerine hemen Rumili'de yerine geçen Musa'ya iyi dileklerini ilettiler[122]. Süleyman'ın ölümü üzerine Manuel ve Venedik, Gelibolu'yu işgal etmeyi düşündüler.

Musa 1403 antlaşmasını tanımadığını ilân ederek Selânik'i ele geçirme girişiminde bulundu ve 1411'de gelip İstanbul'u kuşattı; böylece babası Bayezid'in siyasetine dönüş yaptı. Venedik daima ticaret gemilerinin güvenliğini düşünerek Muse ile Selymbria'da ateşkes anlaşması imzaladı ve harac ödemeyi kabul etti[123].

Anadolu'da Çelebi Mehmed, Rumeli'de hâkim olan rakip kardeşlerine, evvelâ Süleyman sonra Musa'ya karşı daima imparatorun dostluğuna güvendi, güvence olarak küçük kardeşi Kasım'ı ve kızkardeşi Fatma'yı rehin olarak Manuel'e gönderdi (Süleyman da oğlu Orhan'ı İstanbul'a rehine göndermişti. Bizans, Orhan'ı Osmanlı devletine karşı daima kullandı; Orhan 1453'de Fâtih'e karşı İstanbul surları üzerinde savaşacaktır)[124]. İmparator ve Venedik, Mehmed Çelebi'yi Musa'ya karşı

---

120 İbid., 349

121 Nicol, *Venice*, 350.

122 İbid., 431.

123 Nicol, *Venice*, 352.

124 Bkz. İnalcık, *Fâtih Devri*, Indeks: Orhan..

desteklediler[125]. Mehmed 1413'de rakipsiz Osmanlı tahtına sahip olunca, Manuel elçisini gönderip haracgüzar prensler arasında yer aldı[126]. Manuel ile Çelebi Mehmed bir anlaşma ile birbirine bağlandılar. Mehmed, Süleyman'ın Bizans'a verdiği toprakları (Marmara kıyısında Hereke, Pendik vb.) ve ayrıcalıkları aynen tanıdı. Yaşadığı sürece imparatorun sadık dostu[127] kalacağına söz verdi[128]. Manuel, öbür yandan Venedik'le görüşmeleri sürdürdü[129] ve Ege'de Hristiyan koloniler arasında görüşülen ittifakı gizlice destekledi ve Mora'yı Türk akınlarına kapamak için Korint berzahında bir sur (6 mil uzunluğunda Examilion) inşasını başlattı. İmparator, sultan Mehmed'in verdiği güvencelere rağmen, tekrar canlanan Osmanlı gücü karşısında Batı Hristiyan devletleri ile bir Haçlı seferi için görüşmelerini sürdürmekten geri kalmadı. Mehmed, âsî İzmir beyi Cüneyd'i bertaraf ettikten sonra Çalı Bey kumandası altındaki Osmanlı donanmasını Cüneyd'i destekleyen Venedik'in Kiklad adaları üzerine gönderdi (donanma 13'ü kadırga olarak 112 gemiden oluşuyordu). Venedik karşılık olarak Kaptan Pietro Loredano kumandasında bir donanma gönderip Gelibolu'da üslenen Osmanlı donanmasını tahrib etti (29 Mayıs 1416).

1414'de Venedik, Edirne'ye elçisini göndererek Musa ile yapılmış olan anlaşmayı, harac ödeme maddesi hâric, Mehmed'le yenilemişti. Mehmed'in donanma gemilerini Ege Denizi'nde toplaması (Aydın beyliğini ihyaya çalışan Cüneyd'e karış sefer 1414-1415) Venedik'te kolonileri için kaygıya neden oldu. Osmanlı donanması Venedik çevrelerinde korkulacak kadar "çok güçlü" sayılıyordu[130]. 1415-1416 döneminde Bayezid'in sürgündeki oğlu Mustafa ortaya çıkınca Manuel, Mustafa'yı ve âsi Cüneyd'i sahiplendi; Selânik'e sığınmalarına izin verdi, Mehmed, Bizans'a karşı savaş ilân etti (1416). Sonunda Manuel, Mehmed hayatta oldukca onları bırakmayacağına söz verdi. Mehmed masrafları için, yılda 300 bin akça (yaklaşık 10 bin altın) ödemeyi kabul etti[131]. Mustafa Limnos adasında rehine tutuldu.

XII. II. Murad-Mustafa Mücadelesi, Bizans ile Gelibolu ve Boğaz Sorunu, İstanbul Kuşatması (2 Haziran-6 Eylül 1422)

II. Murad'ın cülûsunda (1421) Manuel, Limni'de sürgün bulunan Mustafa ile bir anlaşma yaparak, onu ve İzmir-oğlu Kara-Cüneyd'i serbest bıraktı ve 10 gemilik bir donanma, Dimitrios Leontarios kumandasında, Bizans askerleri ile onları Gelibolu önüne çıkardı (Eylül 1421). Bizans'ın Mustafa ile yaptığı anlaşmaya göre, Mustafa oğlunu rehîne olarak bırakacak, Gelibolu ile Aynaroz'a kadar olan yerleri, Karadeniz'de Eflâk hudûduna kadar sâhil şehirlerini ve Tesalya'yı teslim edecek idi[132]. Bizans, Mustafa'yı meşrû sultan tanıyordu. II. Murad'a karşı, yalnız Bizans değil, Anadolu'daki beylikler de ayaklanmış idi.

Mustafa Çelebî'ye şehir ve etraftaki ahâli derhâl itâat ettiler; fakat Gelibolu hisarında Şah-Melik Bey mukavemet etti[133]. Alınan yerlerin Bizanslılara teslimine, Mustafa ile birleşenler dahi itirazda bulundular. Bu onun başarısına engel olabilirdi. Mustafa, Gelibolu Hisarı kuşatmasını

---

125 Nicol, *Venice*, 352.
126 Doukas, III; Paris Anonimi, no. 1047, 33a.
127 Nicol, *Venice*, 353. "faithful servant".
128 İbid, Doukas'a göre, (114) Manuel'e "baba" diyormuş.
129 Nicol, 353.
130 İbid. 354.
131 Bkz. "Mehmed, I", EI2.
132 Doukas, 85; Rûhî.
133 Rûhî, Doukas, 86.

İzmir-oğlu Cüneyd'e bırakarak, kendisi sür'atle Edirne'ye erişmeğe çalıştı. Her tarafta, onu Yıldırım'ın oğlu olarak, sultan tanıdılar. Mustafa'nın başarısını gören Bayezid Paşa Bizans'a şu öneride bulundu: Gelibolu civarındaki bir bölgeyi bırakmak, yüksek Türk ailelerinden 12 çocuğu Bizans'a rehine vermek ve 200.000 altın bağışlamak. Başlangıçta Manuel bunları kabule temâyül etti ise de, Yuannis Paleolog, Mustafa'yı desteklemeği daha faydalı buldu. Bizanslıların düşmanca tutumuna rağmen, İstanbul boğazından geçerek Edirne'ye gelen Bayezid Paşa, Rumeli kuvvetlerini topladı ve Sazlı-Dere'de Mustafa'nın karşısına çıktı. Fakat bir kul olan Bayezid'in emrinde sultana karşı savaşmak istemeyen Rumeli askeri Mustafa ile birleştiler. Bunun üzerine, Bayezid de gelip itâat etti; az sonra da, Cüneyd'in tahriki ile, idâm edildi. Cüneyd'in amacı, 1415'te kaybettiği İzmir beyliğini ihyâ etmek idi. Mustafa onu vezir tâyin etmiş idi. Mustafa, Edirne'ye resmi alay ile girdi; bu haber üzerine, Gelibolu hisarı da teslim oldu. Halkın duygusuna uyan Mustafa ile Cüneyd, kaleyi Bizanslılara teslim etmediler ve Leontarios'u eli boş olarak geri çevirdiler. O zaman Bizans ile Murad arasında bir yakınlaşma oldu. Mâhir bir diplomat olan yeni vezir-i âzam Çandarlı İbrahim Paşa, Mehmed'in iki şehzâdesinin ve Gelibolu'nun teslimi hâric, Bizans'ın bütün isteklerini kabûle hazır olduğunu bildirdi ve dâimî bir dostluk taahhüdünde bulundu. Bizans ise, şehzâdeler ve Gelibolu üzerinde isrâr etti, anlaşma yapılamadı. Aynı zamanda Mustafa'nın elçileri tekrar gelmiş ve bîtaraf kalındığı takdirde, harp sonunda Gelibolu'yu Bizans'a teslim edeceğini tekrar taahhüt etmiş idi[134]. Mustafa böylece Gelibolu geçidine ve donanmaya hâkim olduğu gibi, İstanbul boğazını da tutmuş bulunuyordu. Fakat Murad o zaman denizde bir müttefik buldu. Yeni-Foça Ceneviz "podestası" Giovanni Adorno, Manisa şap mâdenlerinden kalan borçlarının affı vaadini alarak, II. Murad için gemi ve asker hazırlamayı taahhüt etti. Ceneviz yardımı, Murad'ın nihâî başarısında önemli bir faktör olacaktır.

Mustafa, 20 Ocak 1422'de 12.000 sipâhi ve 5.000 piyâde ile, Gelibolu üzerinden Anadolu'yu geçti[135]. Murad'ın "yanında asker halkından ziyâde kimesne olmayup Rum (Amasya) askeriyle yeniçeri" (Ruhî) var idi. Hattâ Murad bir aralık Amasya'ya çekilmeyi dahi düşünmüş idi. O zaman memlekette geniş nufûzu olan Emîr-Sultan Buhârî'nin Murad'ı desteklemesi büyük bir etki yaptı. Ulubad önündeki karşılaşmada asker Murad tarafına geçti. Mustafa'ya karşı propaganda ve memleketi Bizanslılara sattığı iddiası etki yaptı. Mustafa firar yolunu tuttu. Hacı İvaz Paşa, yapılan tahta köprüden yeniçeriler ile geçip, Mustafa'nın yaya askerini, azabları kılıçtan geçirdi. Rumeli *Uc* beyleri Murad'a itâatlerini sundular. Mustafa Gelibolu'ya geçmeğe muvaffak olmuş ve Boğazdan her türlü geçişi yasak etmiş idi. O zaman Adorno, Ceneviz gemileri ile gelerek, Murad'ı ve ordusunu karşı tarafa çıkardı. Mustafa karşı koydu ise de, çıkartmayı engelleyemedi. Gelibolu'dan Edirne'ye geldi; fakat herkes ondan yüz çevirdi. Eflâk'a kaçmak için yola çıktı ise de, Murad'ın adamları onu Kızıl-Ağaç Yenicesi'nde yakaladılar. Mustafa Edirne'de idâm edildi (1422 kışı). Başka bir rivâyete göre, Mustafa Eflâk'a, ordan Kefe'ye kaçmayı başardı.

O zaman Murad, kendisine karşı Mustafa gâilesini çıkaran Bizans üzerine yürüdü (Haziran 1422). 6 Eylül'e kadar süren İstanbul kuşatması sonuç vermedi. Bu arada Venedik donanma hazırlamağa başlayarak, tehditkâr bir durum almış ve nihâyet imparator Anadolu'daki beyleri taarruza geçmeğe iknâ edebilmiş idi. Murad'ın kardeşi Küçük Mustafa (o zaman 13 yaşında) Karaman ve Germiyan beylerinin yanına kattıkları mühim bir kuvvet ile gelip Bursa'yı kuşatmıştı (Ağustos

---

134 Doukas, s. 97; Chalkokondyles, Fransızca çevirisi, s. 107.

135 Iorga, *Notes*, I, 316.

1422). Bu haber üzerine Murad İstanbul'a karşı son bir genel taarruz yapmış (22 Ağustos), sonra şehir önünde ablukaya devam edecek bir kuvvet bırakarak, acele Edirne'ye gitmiştir.

Venedik, Bizans'ın ümitsiz durumundan istifâde ederek, Mora despotluğunun ve Selânik'in bırakılması için, görüşme yapıyordu. Nihâyet bir anlaşma ile Selânik şehri Venedik idâresine devrolundu (1423 yazı). O zaman 40.000 nüfuslu olan bu şehir Osmanlılara yıllık 100.000 akçe harâc ödüyordu. Osmanlılar son durumu, kendi haklarına bir tecâvüz saydılar. Gelen Venedik elçisi Giorgio hapse atıldı ve Venedik ile savaş başladı.

Selânik Buhranı (1423-1430) Venedik-Osmanlı Savaşı

Venedik, Osmanlılara Selânik işgâlini tanıtmak için bir taraftan yıllık harâc vermeği (1.500-2.000 duka) öneriyor; öbür taraftan Pietro Loredano kumandasında donanmasını Gelibolu karşısına gönderiyor, İzmir beyi Cüneyd, Eflâk beyi ve Macar kıralı ile bir ittifak hazırlıyordu. Osmanlılar, İstanbul'un da Venediklilere teslîminden korkmaya başladı. Cenevizlilerin aracılığı ile, Murad Bizans imparatoru ile barış antlaşması imzâladı (22 Şubat 1424). İmparator yıllık 300.000 akçe harâc ödemeyi, Misivri ve Terkos hisarları hâric, Marmara, Ege ve Karadeniz kıyılarında 1402'den sonra aldığı yerleri iâde etmeği kabûl etti.

Devletin Tuna üzerinde meşgûl bulunduğu 1426-1428 yıllarında Venedik yeni barış teklifleri ile Murad'a Selânik işgalini kabûl ettirmeğe çalıştı. Yıllık vergiyi 300.000 akçeye kadar çıkarıyordu. Bu tarihlerde Osmanlı donanması, Venedik'e kaygı verecek bir duruma gelmiş idi. İki Venedik gemisi Osmanlılar tarafından zoptolunmuş ve Gelibolu'ya götürülmüş idi. Agriboz'a şiddetli deniz akınları devam ediyordu. Venedik, büyük gemiler yapmağa karar verdi[136]. Macar kıralını, Türkler ile sulh yaptığı için, Papa nezdinde suçlandırdı. Venedik, Türk baskısı karşısında şimdi yalnız kalıyordu. Fakat bu sırada şarktaki mühim gelişmeler Cumhûriyeti tekrar ümitlendirdi. Venedik 1429'da savaşı şiddetlendirdi. Ağustos'ta Mocenigo Gelibolu limanına saldırdı; limanı kapayan mâniayı kırdı; fakat amacına erişemedi. Gelibolu karşısında 5 gemi bırakarak, çekildi. Murad II., Selânik'e karşı yine kesin bir harekete girişmiyerek, Doğu Anadolu'daki gelişmeleri endişe ile, izlemeye başladı: Şahruh, 1416'dan itibâren Anadolu ve Batı İran'da, babası Timur'un kurduğu durumu geri getirmek emelinde olduğunu gösteriyordu.

Murad bu işi neticelendirmek azmi ile o kış hazırlıklarını tamamladı. 1430 Şubat'ında bütün ordusu ile Selânik üzerine yürüdü. Beylereyi Hamza kumandasında Anadolu kuvvetleri de bu sefere katıldılar. Venedik donanması yetişmeden, 29 Mart'ta sabaha karşı yapılan genel bir taarruz neticesinde kale alındı. Murad bu başarıyı Mısır sultanına bildiren fetih-nâmesinde[137]. Selânik'in İstanbul'un bir eşi olduğunu, İslâmlara zarar vermekte belki İstanbul'dan da ileri gittiğini yazmıştır.

Osmanlılar Selânik'i fethettiği sırada, Venedik amirali S. Morosini Epir sâhillerinde oyalanıyordu. Şahruh'un Azerbaycan'da bulunduğu haberi gelince (1430 baharına kadar Karabağ'da kalmıştır), Venedik, Selânik'i geri almak ümidine kapılarak, oraya saldırı emri gönderdi[138]. Morosini, Gelibolu'ya gelerek, Emîr-Süleyman-Burgazı denilen hisarı kuşattı ve Osmanlılara önemli kayıplar verdirdi[139]. Venedik donanması boğazlarda Osmanlılara ait her türlü askerî ve ticârî

---

136 Iorga, *Notes*, I, 485-488.

137 Ferîdûn, I, 198.

138 Iorga, *Notes*, 524 v.d.

139 1430 yazı; Iorga, *GOR*, 409; krş. Neşrî, 163; *Takvîm*, O. Turan yay. 26.

trafiği durdurdu. Bunun üzerine Hamza Bey, Lapseki'de barış koşullarını imzaladı (Temmuz 1430). Selânik ve tevâbii üzerinde Osmanlı hâkimiyeti tanınıyor, buna karşı Arnavutluk'taki şehirler ile İnebahtı (Lepanto) üzerine Venedik hâkimiyeti, yıllık 236 duka harâc karşılığında, kabûl ediliyor, Boğazlarda Türk gemileri için serbest gidiş-geliş kabul olunuyordu[140]. Venedik, Murad II. ile barışı sağlayınca hemen Ceneviz'e karşı savaşa girdi. Osmanlılar, eski müttefiklerine erzak ve gemi vererek, her türlü yardımda bulundular. Osmanlı-Venedik harbinin tâzeleneceğinden korkulmaya başlandı.

1444'de Varna savaşı ile sonuçlanan Haçlı seferi sırasında Boğazlar bir kez daha Hristiyan donanmasının Boğazlardan Karadeniz'e geçişine tanık oldu. Haçlı ordusu 18-22 Eylül'de Tuna'yı aşınca bir haçlı donanması, Anadolu'dan Rumili'ne kuvvet geçmesini engellemek amacıyla boğazları tutmuş idi. Haçlı seferi başarıyla sonuçlandığı takdirde Venedik, Gelibolu ve Selanik'i alacaktı. Osmanlı devleti, Ankara savaşından beri bu kadar büyük bir tehlike ile karşılaşmamıştı. Sultan Murad, düşmanlarla barış antlaşmaları imzaladıktan sonra tahtı oğlu Mehmed'e bırakarak Bursa'ya çekilmişti. 1444 ilkbaharında Haçlı taarruzu karşısında Çandarlı, Murad'ı tekrar iş başına getirmekten başka çâre olmadığını düşündü. Bursa'ya gönderilen Kassab-zâde Mehmed Bey'in ısrarı üzerine, nihâyet Murad II. inzivâsını bıraktı.

Edirne'ye bir an önce yetişmek gerekiyordu, Murad, Yıldırım Bayezid'in İstanbul Boğazı'nda yaptırdığı *Güzelce Hisar* (Anadolu Hisarı)'na geldi. Karşıda, emrindeki kuvvetlerle Boğaz'ı vezirazam Çandarlı gözetiyordu. Murad, Boğazı geçtikten sonra orada ikinci bir hisar yapılması gerektiğini söyledi, böylece karşılıklı iki hisar Anadolu-Rumeli arasında geçişi güvence altına alacaktı. Rumili Hisarı'nı yapmak İstanbul Fâtihine müyesser olacaktır.

Varna zaferinden sonra da dış tehlike ortadan kalkmamış idi. 1445 yazında bir hıristiyan donanması Karadeniz'de faâliyette bulunurken, Macar Hunyadı (Yanko), Tuna üzerinde harekete geçerek, Rumili'ni tehdit etti.

Venedik boğazlarda hâkim olduğundan, Anadolu ile Rumeli arasında gidiş-gelişi dâimâ tehdit edebiliyor, devletin iki parçası ayrı kalıyordu. II. Murad devrinde Osmanlı donanması Venedik donanmasına karşı hiçbir zaman meydan okumadı. Bununla berâber, Batı Anadolu deniz gâzîlerinin 1425-1430, 1446-1449 yıllarında Venedik kolonilerine taarruzları ciddî endişeler yaratmış ve 1429 Şubat'ında Venedik senatosu, kuvvetli Türk filosuna karşı, 250 kişilik yeni büyük gemiler inşasına karar vermiştir[141]. Gelibolu'daki asıl Osmanlı donanması ise, 1442'de 60 gemi ile Limni adasına ve 1450 Mart'ında Midilli'ye taarruz etmiş, 1445-1446'da Karadeniz'de harekâtta bulunmuştur. Osmanlıların Tuna nehrinde 80-100 hafif gemiden bir donanmaları daha var idi[142]. 1434'ten itibâren Avlonya'da kurulan yeni bir donanma Venedik'i endişelendirmiş idi[143].

---

140 Antlaşma metni için bk. Iorga, *Notes*, I, 526.

141 Iorga, *Notes*, I, 486-488.

142 Brocquière, 207.

143 Iorga, *Notes* II, 240, 265.

ÇANAKKALE SAVAŞLARI TARİHİ

CİLT I

Editör
Doç. Dr. Mustafa DEMİR

değişim®
yayınları

© 2008 DEĞİŞİM YAYINLARI

Editör
Doç. Dr. Mustafa DEMİR

İç Düzen
D. Ali DERVİŞOĞLU

Kapak Tasarım
Aydın Yıldırım DURAN

I S B N
978-605-0042-01-6

1. Basım
İstanbul - Ocak 2008

Baskı - Cilt
Melisa Matbaası

DEĞİŞİM YAYINLARI
Çatalçeşme Sk. 52/2
Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: 0 (212) 514 29 71
Faks: 0 (212) 514 42 31

bilgi@degisimyayinlari.net
www.degisimyayinlari.net

Bu kitabın tüm yayın hakları DEĞİŞİM YAYINLARI'na aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.